SOSIAL ØKONOMEN

NR. 10 – NOVEMBER 1988 – 42. ÅRG.

Slutt på grensehindringer i Europa?

INNHOLD:

EMS og pengepolitisk selvstendighet
Konferanser i Bologna – Intervju med Malinvaud
Debatt om perspektivutvalget – Skattepolitikken

Innhold

Nr. 10 1988 – 42. årg.

2
AMUND UTNE:
Det indre marked i EF

INTERNASJONALE KONFERANSER:

7
MORTEN JENSEN:
EMS og pengepolitisk selvstendighet; Noen synspunkter etter det 26. Nordiske Nasjonaløkonomiske Møte

10
GEIR-HELGE SJØTRØ:
Konferanse Bolognaise

INTERVJU:

13
For mange problemer – og for få gode økonomer.
EDMOND MALINVAUD intervjuet av Geir-Helge Sjøtrø

DEBATT:

15
KNUT ANTON MORK:
Et blikk utenfra på perspektivutredningen

17
ERLING STEIGUM JR:
Svar til Knut Anton Mork

19
JENS GÜNTHER OG KJELL KØBER:
Gasskraft i drivhus.
Skal vi stoppe gasskraft-utbyggingen?

ARTIKLER:

21
TOR HERSOUG:
De siste års skatteendringer for lønnstagere

28
KÅRE P. HAGEN:
Kommentar til Tor Hersoug

3. omslagsside:
Nye forskningsrapporter

Forsidefoto: Samfoto AS

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624

Bompengeprosjekt

Utbygging av infrastruktur som veier og bruer/tunneler har tradisjonelt vært en offentlig oppgave. I de senere årene har det dukket opp et stort antall *private bompengeselskaper* som skal finansiere prosjektene utelukkende ved bompenger. Nå ser vi eksempler på at disse får problemer. Flere av de planlagte eller påbegynte prosjektene kan oppleve finansielle problemer. Man regner gjennomgående med en vekst i trafikkgrunnlaget på 4–5% pr. år og den inntektselastisiteten som er beregnet på denne sektoren (1.8) tilsier at dagens tilstramming i den private økonomi slår sterkt ut i lavere trafikk. Et privat bompengeselskap vil løse dette finansielle problem ved å øke takstene (det er ikke så mye å hente på å redusere driftskostnadene for denne typen infrastruktur). Vi opplever i dag eksempler på slike store takstøkninger.

Store takstøkninger kan gi stort trafikkbortfall og det er estimert priselastisiteter helt ned mot –0,5. Nivået på bompengekostnadene for en normal husholdning kan bli såvidt høye (ca. 15% av husholdningsbudsjettet) at *inntektseffekten* bak samlet prisvirkning kan ligge rundt –0,25. Når vi så vet at betalingsordningene gir sterke incentiver til å reise flere i samme bil kan vi også få en *substitusjonseffekt* på samme nivå. En prisøkning på 40% kan derved gi et trafikkbortfall på 20% hvor frafallet fordeler seg med 1 av 10 som lar være å gjennomføre reisen og 1 av 10 som velger å reise sammen med andre. Siden man har sterke politiske interesser knyttet til bompengesatsene kan omfanget på trafikk-bortfallet lett gjøre det vanskelig å prise seg ut av det finansielle problem når det først er oppstått.

Det legges nå større vekt på samfunnsøkonomiske lønnsomhetsberegninger ved utbygging av ny infrastruktur. Gjennomgående gjør man imidlertid her den feil at man sammenligner prosjektet med dagens infrastruktur, f.eks. dagens fergetilbud. Det riktige er å sammenligne med beste alternativ hvor eksempelvis den teknologiske utvikling i fergesektoren vurderes. Sannsynligvis vil mange av dagens samfunnsøkonomisk lønnsomme tunnel/bruprosjekt ikke være det når de sammenlignes med moderne hurtiggående ferger med høy frekvens (også natt-tilbud), elektronisk billettering og et langt mer rasjonelt mannskapsbehov.

Nettopp det vi i dag opplever i private bompengeselskap er den klassiske begrunnelse for at det offentlige skal ta seg av utbygging av infrastruktur. Disse goder følger nemlig definisjonen på et kollektivt gode; når de første er bygd ut og har ledig kapasitet så er det samfunnsøkonomisk feil å prise dem slik at man avviser trafikk (gitt at man ikke har eksterne virkninger). Når godet først er der bør man prise slik at man utnytter den ledige kapasitet. Når det koster 85 kroner å reise med bil til byen en kveld for å gå på kino eller besøke venner vil man lett oppleve at man lar være å reise selv om de samfunnsøkonomiske kostnadene er null ved benyttelse av infrastrukturen. Samfunnsøkonomisk vil det være en bedre løsning med offentlig samfinansiering hvor man f.eks. nytter bensinavgiften, årsavgiften, eller for den saks skyld momsen, for å sikre en prising som følger prinsippene for effektiv ressursallokering.

Redaktøren

Aktuell kommentar:

Det indre marked i EF

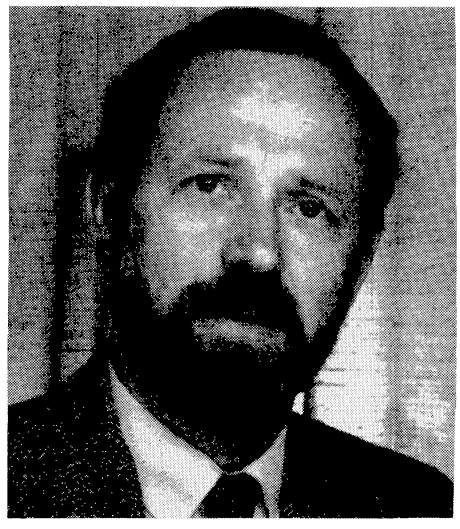

Amund Utne

Arbeidet med å gjennomføre det indre marked i EF pågår for fullt. Det synes rimelig å belage seg på at EF i nittiårene framstår som et stort enhetlig marked uten betydelige hindre for den frie bevegelse av varer og tjenester, arbeidskraft og kapital. De økonomiske gevinstene av det indre marked er anslått å være betydelige. De vil bli forsterket dersom den forbedring av tilbudssiden som det indre marked innebærer, følges opp gjennom etterspørselspolitikken. Isolert sett er det sider ved utviklingen i EF som vil kunne være positive for norsk økonomi uavhengig av hvordan vi tilpasser oss. Men om Norge ikke på en eller annen måte kan ta del i integrasjonspolitikken, vil vi gå glipp av mange av gevinstene som følger av denne. Mer enn det; vi vil også kunne stå overfor et tap av bytteforhold og konkurranseevne som innebærer en lavere inntekt og lønn sammenlignet med en situasjon hvor vi deltar. Deltagelse i prosessen fordrer på sin side betydelig tilpasning av vårt eget regelverk og politikk på mange områder.

AV
AMUND UTNE*)

1. HVA SKJER I EF

Fri bevegelse av varer og tjenester, arbeidskraft og kapital

Innen utgangen av 1992 skal de interne grenser mellom EF-landene opphøre å være reelle hindringer for den frie bevegelse av varer og tjenester, arbeidskraft og kapital. På denne måte sikter EF på å skape et enhetlig marked omfattende alle medlemslandene. Dette markedet blir betegnet som det indre marked. I prinsippet er det ikke noe nytt i dette. Snarere kan gjennomføringen av det indre marked ses på som virkeliggjørelsen av det opprinnelige integrasjonsprogrammet slik det er slått fast i Romatraktaten. Forskjellen fra tidligere er at nå er prinsippene i ferd med å bli realisert.

I praksis har liberaliseringen innen EF vært konsentrert om fjerning av toll og mengderestriksjoner i varehandelen. Disse tiltakene ble gjennomført allerede på sekstitallet. Det er også gjennomført ordninger som har lettet muligheten for å ta arbeid på tvers av landegrensene. Men ut over dette har det inntil forholdsvis nylig ikke skjedd så mye i retning av å utdype integrasjonen. Samarbeidet i de siste 15 årene kan heller sies å ha vært karakterisert av utvidelse i og med at seks nye land har sluttet seg til EF.

Gjennombruddet i retning av forsterket integrasjon har skjedd på flere plan: Gjennom Hvitboken om fullføringen av det indre marked, se Commission of the European Communities (1985), la EF-kommisjonen fram en konkret handlingsplan for at de fire friheter (fri bevegelse av varer, tjenster, arbeidskraft og kapital) skulle bli en realitet. Etableringen av den såkalte Enhetsakten, som nå er ratifisert av samtlige nasjonale parlamenter, har endret beslutningsmekanismen innen EF. Hvor det tidligere krevdes enstemmighet ved beslutninger, kan det nå i langt større utstrekning treffes avgjørelser ved kvalifisert flertall. Dette har naturligvis lettet mulighetene for å få fattet vedtak. Videre har tidligere prinsipper som vidtgående harmonisering av lover og regelverk blitt erstattet med prinsippet om gjensidig godkjenning av nasjonale bestemmelser og reguleringer. Det innebærer at harmoniseringsarbeidet, der hvor det er nødvendig f.eks. av hensyn til produkters virkning på helse og sikkerhet, konsentreres om hva som anses som vesentlige sider, mens det ellers tillates nasjonale avvik i bestemmelsene. Sist, men ikke minst har Europadomstolen i økende grad truffet avgjørelser som har understøttet integrasjonen ved å klargjøre hvordan Romatraktaten skal forstås og også hvordan bestemmelsene skal etterleves i praksis.

Kommisjonens Hvitbok skisserer hvordan alle fysiske, tekniske og fiskale grenser innenfor EF skal fjernes innen utgangen av 1992. Ca. 300 konkrete lovforslag eller forskrifter er i denne forbindelse forutsatt vedtatt innen den gitte tidsfrist. Disse forslagene spenner over et vidt område fra veterinær- og plantekontroll, regulering av tilsetningsstoffer i matvarer, helseaspekter ved leketøy, kontroll med asylsøkere, liberalisering av kapitalbevegelser og harmonisering av indirekte beskatning for å nevne noen. Etableringen av det indre marked omfatter imidlertid et videre område enn hva som konkret er dekket av disse ulike forslagene til reguleringer. Det gjelder bl.a. konkurranseregulering og subsidiepolitikk, forskning og utvikling og ikke minst monetært samarbeid gjennom det europeiske monetære system (EMS).

Noen av de viktigste elementene i den politikken det er lagt opp til, er:

Fysiske handelshindre

Fysiske barrierer for den interne handelen i EF skal tas vekk ved å fjerne alle grensestasjoner og derved grensekontrollen mellom medlemslandene. Forsinkelser ved toll- og avgiftsbehandling ved grensepassering vil derved være en saga blott. Administrative kostnader både for næringslivet og for myndighetene vil

*) Amund Utne, cand. oecon. fra 1969, er nå rådgiver i Finansdepartementet, og har tidligere vært direktør for EFTA's økonomiske avdeling.

bli redusert. Samtidig fordrer et slikt tiltak felles politikk på en rekke områder knyttet til kontrollen både med personer og med varer.

Tekniske handelshindre

Selv om toll og kvantitative restriksjoner i det store og hele er fjernet lang tid tilbake, innebærer forskjeller i nasjonale regler og standarder betydelige hindre og reelle kostnader for handelen. En viktig side ved det arbeid som nå pågår for å fullføre det indre marked, er å fjerne slike tekniske handelshindre. Prinsippet er at et produkt som er legalt fremstilt og markedsført i et av medlemslandene, også skal kunne omsettes fritt i de andre medlemslandene. Forskrifter vedrørende produksjon og omsetning av varer har sin begrunnelse i at det må tas hensyn til helse, sikkerhet og miljø, selv om det også i stor utstrekning kan være proteksjonistiske hensyn som ligger bak de ulike nasjonale reguleringene. Det legges opp til en harmonisering av vesentlige sider av reguleringsbestemmelsene. Forøvrig vil man basere seg på prinsippet om gjensidig godkjenning av nasjonale forskrifter. Det samme prinsippet vil bli lagt til grunn for utprøving av nye produkter og lisensgiving. Samtidig arbeides det for å få etablert felles produktstandarder.

Offentlige innkjøp

Offentlige innkjøp skjer i dag i stor grad på en diskriminerende måte ved at innenlandske produsenter begunstiges på bekostning av konkurrenter i andre land. Denne praksisen står i veien for et vel fungerende indre marked. Hensikten er derfor å liberalisere offentlige innkjøp.

Finansielle tjenester og kapitalbevegelser

Siktemålet er å gjennomføre et felles marked for finansielle tjenester og å gjennomføre full liberalisering av kapitalbevegelsene ved å avvikle valutareguleringene i medlemslandene. Det siste er allerede vedtatt og vil tre i kraft i 1990. Tilsynet med kredittinstitusjonene vil, som på andre områder, være basert på en viss harmonisering, mens det for øvrig legges opp til gjensidig godkjenning av de ulike nasjonale tilsynsregler og tilsynspraksis. Liberaliseringen av finansielle tjenester og av kapitalbevegelsene innebærer at det vil bli mulig å åpne bankkonti i andre EF-lands banker, markedsføre forsikringstjenester innenfor hele EF osv. En viktig side ved liberaliseringen av kapitalbevegelsene er at den legger klare bindinger på den generelle økonomiske politikken. I sin ytterste konsekvens gir frie kapitalbevegelser ingen plass for en uavhengig nasjonal pengepolitkk dersom man har et system med faste valutakurser. Utviklingen mot det indre marked stiller derfor samarbeidet i EMS ovefor nye utfordringer. Diskusjonen om en europeisk sentralbank må bl.a. ses mot denne bakgrunnen.

Transporttjenester

Det tas spesielt sikte på å liberalise godstransport på vei, sivil luftfart og telekommunikasjoner. Siktemålet er å skape mer konkurranse og bedre ressursallokeringen i disse sektorene ved å avvikle kvoter og lisenser, lette etableringsadgangen og få til en mer kostnadsriktig prisstruktur på mange av tjenestene.

Fiskale barrierer

Nedbyggingen av fiskale barrierer dreier seg i første rekke om en tilpasning av den indirekte beskatningen. Kommisjonen har ansett at større avvik i den indirekte beskatningen vil være uforenlig med et indre marked uten grensekontroller. Det er foreslått to satser for merverdiavgiften, en generell sats mellom 14 og 20 prosent og en redusert sats mellom 4 og 9 prosent for såkalte nødvendighetsvarer. Det foreslås videre i hovedsak felles særavgifter. Det gjelder i første rekke for alkoholholdige drikkevarer, tobakksvarer og bensin. Den vedtatte liberalisering av kapitalbevegelsene reiser imidlertid også spørsmål om samordning av selskapsbeskatningen og av beskatningen av kapitalinntekter.

Fri bevegelse av arbeidskraft og yrkesutøvere

Lønnstakere kan i dag i stor grad ta arbeid i andre EF-land enn i sitt eget uten at det er formelle hindre for det. Ytterligere tiltak dreier seg derfor om å legge forholdene til rette for etablering av selvstendig næringsdrivende, for gjensidig godkjenning av universitetseksamener og andre faglige kvalifikasjoner, utveksling av studenter osv.

Konkurranselovgivning og statlige subsideordninger

Hvitboken er forholdsvis vag på disse områdene. Men det er åpenbart at det er nødvendig med lovgivning, overvåkning og sanksjonsmekanismer som sørger for at vedtakene om økt liberalisering og konkurranse etterleves i praksis. Det vil derfor være nødvendig å styrke konkurransepolitikken for å understøtte det indre marked. Statlige subsidieordninger er tiltak som i stor grad bidrar til dårlig ressursutnyttelse, som stiller seg i veien for et felles marked og hvis bruk følgelig krever strengere disiplin. Kommisjonen understøttet av Europadomstolen har da også satt i verk tiltak med sikte på nettopp å oppnå dette.

Forskning og utvikling

Dette er et område som ikke er dekket av Hvitboken. En rekke ulike programmer er imidlertid satt i verk. Det dreier seg bl.a. om programmer innen datateknologi og telekommunikasjoner.

Fordelingsspørsmål

Dette er heller ikke et område som er direkte dekket av Hvitboken. Men det er klart erkjent at nedbyggingen av nasjonale økonomiske grenser kan medføre økte regionale ubalanser om ikke noe gjøres for å motvirke det, se Padoa-Schioppa et.al. (1987). EFs strukturfond har da også blitt fordoblet.

2. PLANER OG VIRKELIGHET

Er det så grunn til å regne med at alle disse ulike tiltakene faktisk vil bli gjennomført og at det indre marked vil være en realitet ved utgangen av 1992? Det er klart en ny dynamikk i integrasjonsprossessen og EF-Kommisjonen arbeider ut fra det klare siktemål å holde tidsfristen. Av de ca. 300 lov- og regelforslagene som skal fremmes, er 200 allerede på bordet. Kommisjonen regner med at de resterende 100 vil være det innen utgangen av inneværende år. Noe mer enn 80 forslag er allerede vedtatt. Endringene i beslutningsprosedyrene letter

mulighetene til å få sakene igjennom. En annen faktor er at næringslivet har innsett at det indre marked er på vei. Bedriftene innretter seg i økende grad på det og fatter beslutninger deretter. I seg selv påskynder dette arbeidet mot 1992.

På den annen side kan det hevdes at det er de vanskeligste beslutningene det gjenstår å fatte. Harmoniseringen av den indirekte beskatningen kan være et eksempel på et område hvor vanskelighetene kan vise seg store. På dette området kreves det dessuten fortsatt enstemmighet. Fjerning av interne grenseposter reiser spørsmål om kontrollen på de ytre grenser anses tilfredsstillende i alle medlemsstatene. Prinsippet om gjensidig godkjenning av nasjonale regelverk baserer seg på visse grunnleggende felles standarder. Hva disse standardene vil være og hva som kan regnes for akseptable avvik, gjenstår å se på flere områder. Alt i alt er det derfor ennå ikke klart hvordan det indre marked vil se ut i enhver henseende, og det kan være grunn til å regne med forsinkelser på enkelte områder sammenlignet med målet, 1992. Men i det store og det hele synes det rimelig å regne med at EF i løpet av nittiårene vil fremstå som et stort marked uten interne grenser av vesentlig betydning.

3. ØKONOMISKE VIRKNINGER AV DET INDRE MARKED

En bedre utnyttelse av markedsmekanismen og derigjennom en bedre utnyttelse av ressursene er i økonomisk forstand kjernepunktet ved det indre marked. I så måte kan etableringen av dette markedet ses på som et ambisiøst program for å bedre tilbudssiden i EF-landenes økonomi. Mangel på fleksibilitet og omstilling er av mange sett på som en vesentlig kilde til den lave veksten og den høye arbeidsløsheten i Europa. Mot denne bakgrunn kan det indre marked ses på som et vesentlig element i en politikk som sikter på å få bukt med hva som av mange er kalt Eurosclerose. Gevinstene kan komme fra mange ulike faktorer:

- nedgang i de direkte transaksjonskostnadene som følge av avviklingen av grensekontroller og grenseformaliteter
- avvikling av andre direkte handelshindre
- bedre utnyttelse av stordriftsfordeler og større gevinster ved spesialisering
- økende konkurranse som vil bedre ressursutnyttelsen i bediftene (bedre «X-efficiency», dvs. kostnadsinnsparinger ved mer effektiv administrasjon, mer effektivt lagerhold etc.), føre til opphevelse av nasjonale monopoler og karteller, lede til mer hensiktsmessig næringsstruktur og en pristilpasning mer i overensstemmelse med produksjonskostnadene.
- bedre utnyttelse av tradisjonelle komparative fortrinn.
- mer langsiktige, dynamiske effekter både som resultat av institusjonelle endringer og som resultat av innovasjon og tekniske framskritt som følger av integrasjonsprosessen.

Disse effektene vil bl.a. manifestere seg i form av lavere priser og større valgmuligheter for forbrukerne. De vil også øke rommet for en makroøkonomisk politikk som i sterkere grad kan stimulere sysselsettingen. Det siste er ikke minst viktig sett på bakgrunn av de overgangskostnader som vil være forbundet med gjennomføringen av det indre marked. Slike overgangskostnader vil i stor utstrekning være knyttet til strukturendringer og omstillinger i arbeids- og næringslivet.

I en nylig fremlagt studie av EF-kommisjonen, «The Economics of 1992», se Commission of the European Communities (1988), er det lagt fram materiale hvor det forsøkes tallfestet hva de økonomiske gevinstene ved det indre marked kan være. Materialet baserer seg på et omfattende forskningsarbeid hvor virkningene av integrasjonsprosessen er belyst utfra flere forskjellige synsvinkler og på metodologisk forskjellig grunnlag. Både mikro- og makroøkonomiske analysemetoder er tatt i bruk. I korthet er de økonomiske gevinstene anslått som i tabell 1:

Tabell 1: *Gevinster ved indre marked.*

1. Avviklingen av direkte handelshindre (forsinkelser ved grensepassering o.l.)	opp til 0.3% av BNP
2. Avvikling av alle andre hindre som påvirker produksjonskostnadene	opp til 2.4% av BNP
3. Stordriftsfordeler	opp til 2.1% av BNP
4. Redusert «X-inefficiency» og monopolfortjeneste	opp til 1.6% av BNP
Total	4.3 – 6.4% av BNP

De beregnede gevinster ved avviklingen av direkte handelshindre er forholdsvis beskjedne. Avviklingen av de mindre synlige hindrene så som diskriminerende praksis ved offentlige innkjøp og ulike reguleringer og standarder er derimot av klart større betydning. Det samme gjelder de mer langsiktige virkningene av økte stordriftsfordeler og økt effektivitet. Den anslåtte totalgevinsten i intervallet fra 4.3 til 6.4 prosent av BNP i EF svarer til et beløp varierende fra 173 til 257 milliarder ECU i 1988-priser. I norske kroner blir det ca. 1300 til 2000 milliarder svarende til mer enn 2-3 norske nasjonalprodukt. De potensielle virkningene av det indre marked er m.a.o. anslått å være betydelige. Det må naturligvis understrekes at alle slike beregninger er beheftet med betydelig usikkerhet, en usikkerhet som kan gå begge veier.

For å komplettere analysen ble resultater fra ulike mikroøkonomiske studier transformert til makroøkonomiske modellvariable som i sin tur ble anvendt til modellberegninger. Beregningene ble utført med utgangspunkt i to sett av økonomisk politikk. Det første settet innebar en passiv politikk i den forstand at den generelle økonomiske politikken ble holdt uendret. En kan si at denne varianten rendyrket tilbudssideeffektene av det indre marked. Resultatet var en økning i EFs BNP på 4½ prosent etter seks år. I følge de samme beregningene ville sysselsettingen falle noe det første året på grunn av omstillinger og strukturendringer for derved å ta seg opp med en total økning på 1 3/4 million sysselsatte etter seks år. Samtidig ville tre av hovedskrankene for den økonomiske politkken bli mindre bindende; prisene ville synke, offentlige budsjettunderskudd likedan og utenriksøkonomien ville forbedres, se tabell 2.

Det andre beregningssettet gikk ut

Tabell 2: *Mulige makroøkonomiske konsekvenser av det indre marked:*

	BNP %	Inflasjon %	Sysselsatte millioner	Offentlige budsjetter % av BNP	Driftsbalanse % av BNP
Uten supplerende økonomisk-politiske tiltak	4½	-6	1¾	2¼	1
Med supplerende økonomisk-politiske tiltak	7	-4½	5	½	-¼

på at det økte manøvreringsrommet som denne utviklingen skapte, ble utnyttet til en mer stimulanseorientert etterspørselspolitikk. Beregningene ble uført slik at budsjett- og utenriksbalansene forble om lag uendrete. Resultatet av denne simuleringen innebar en vekst i BNP på 7 prosent og mest markert, en klar vekst i sysselsettingen. I dette alternativet ville 5 millioner nye arbeidsplasser bli skapt.

4. HVA MED NORGE?

Hva vil så de økonomiske konsekvensene av det indre marked være for Norge? Det avhenger naturligvis av i hvilken utstrekning vi tar del i integrasjonsprosessen. Fra en analytisk synsvinkel kan det i denne forbindelse være hensiktsmessig å skille mellom to alternativer. Et alternativ ville være ingen ytterligere integrasjon, dvs. opprettholdelse av status quo. Et annet alternativ ville være hva en kunne kalle full deltagelse, enten det skulle skje i form av medlemskap eller gjennom EFTA/EF-samarbeidet med sikte på å skape et europeisk økonomisk samarbeidsområde («European Economic Space»), noe som ville kreve interne tilpasninger til EF's indre marked i Norge. Mellom disse to ytterpunkter kunne en tenke seg ulike mellomformer. Hvilke muligheter og hvilke former for tilpasning som vil kunne finne sted, skal imidlertid ikke drøftes nærmere her.

Utviklingen i EF vil isolert sett kunne ha positive virkninger for norsk økonomi uavhengig av hvilken tilpasning vi velger. To eksempler kan nevnes: I den grad det indre marked betyr økt økonomisk vekst, vil vårt viktigste marked vokse sterkere enn ellers. Tilnærming av tekniske forskrifter og harmonisering av standarder i EF innebærer at kostnadene som nå påløper fordi produktene må tilfredsstille spesifikke nasjonale regler, vil bli eliminert. Det vil være positivt også for norske bedrifter. Disse fordelene vil vi imidlertid dra nytte av enten vi deltar i integrasjonsprosessen eller ikke. De er derfor ikke av særlig relevans når en vil sammenligne virkningen av det å stå utenfor det videre integrasjonsarbeid sammenlignet med det å delta.

Deltar vi i integrasjonsprosessen, vil vi høste økonomiske fordeler. Nedbygging av grensebyråkrati, tilpasning av reguleringer og standarder, åpning av offentlige innkjøp, økt utnyttelse av stordriftsfordeler og økt konkurranse vil bidra positivt til en bedre ressursutnyttelse og sterkere økonomisk vekst også hos oss. Hvor store utslagene vil kunne bli, f.eks. sammenlignet med de angitte anslagene for EF, kan ikke sies uten en nærmere analyse. De vil bl.a. avhenge av vår næringsstruktur, graden av konkurranse i norsk økonomi osv. Bedre utnyttelse av komparative fortrinn vil antagelig bety forholdsvis lite for EF-landene totalt sett. For Norge med sin sterkt råvarebaserte industri vil betydningen av denne faktoren kanskje kunne være noe større. Men også i vårt tilfelle er det grunn til å tro at fri adgang til et stort europeisk marked med de mulighetene det gir i form av stordriftsfordeler og kanskje ikke minst økt konkurranse på hjemmemarkedet, vil være de faktorene som kan bidra mest til bedre ressursutnyttelse og vekst.

Står vi derimot helt utenfor integrasjonsprosessen, vil vi ikke oppnå de samme fordelene, og som Krugman (1988) har pekt på, vil kostnadene ikke bare bestå i at vi går glipp av gevinstene. Vi vil i tillegg stå overfor et bytteforholdstap eller en reell depresiering av vår valuta ved ikke å delta. Hvis de direkte handelshindrene mellom EF-landene fjernes, vil handelen dem imellom stimuleres. Hvert land vil kjøpe mer fra de andre medlemslandene, delvis på bekostning av egen produksjon, men også delvis på bekostning av utenforstående handelspartnere. For å motvirke denne tendensen må disse redusere prisene på sine produkter (tilsvarende kostnadsreduksjonen i EF).

Går en utover de direkte kostnadsbesparelsene ved fjerning av handelshindre og ser på de mer langsiktige virkningene av økt konkurranse, vil effektene være av lignende karakter. Økt konkurranse vil lede til prisnedgang som stimulerer etterspørselen. Denne økte etterspørselen vil i første rekke rette seg mot de land som står helt utenfor og som relativt sett vil ha en konkurransemessig ulempe.

På lignende vis vil gjennomføringen av det indre marked stimulere lokaliseringen av bedrifter og produksjon innenfor dette markedet, ikke minst for å utnytte stordriftsfordeler. Produksjon hvor slike fordeler utnyttes, kan naturligvis foregå også utenfor EF selv om den vesentlige del av omsetningen finner sted der. Men den kostnadsmessige ulempen ved ikke å kunne delta i integrasjonsprosessen må kompenseres ved lavere produksjonskostnader forøvrig, «requiring a possible significant real depreciation . . . in order to remain competitive» (Krugman, op.cit).

Deltagelse i integrasjonsprosessen vil også medføre ulemper i form av krav til omstilling av enkeltbedrifter og -næringer. For å oppnå fordelene ved ensartede standarder og regler på ulike områder må en gi avkall på mange krav om særnorske standarder og regler på de samme områdene uten at dette nødvendigvis vil bety en full harmonisering, jf. prinsippet om gjensidig godkjenning. Eksempelvis vil fullstendig frie kapitalbevegelser kunne gi fordeler i form av bedre og rimeligere kapitaltilgang eller m.a.o. en bedre utnyttelse av kapitalressursene. Samtidig vil en slik politikk redusere spillerommet for en uavhengig økonomisk politikk, spesielt penge- og rentepolitikken.

Selv om en generell analyse av den type som er gjort i denne artikkelen, kan identifisere noen hovedvirkninger av ulike valg angående Norges deltagelse i integrasjonsprosessen i Europa, gjenstår det mye både i EFs oppfølging av Kommisjonens forslag, i avklaring av EFTA/EF-prosessen og i utredning av ulike tilpas-

ningstiltak i Norge før en kan gi sikre vurderinger av de samlede virkninger for Norge.

REFERANSER:

Commission of the European Communities: «Completing the Internal Market», Brussels, June 1985.

Commission of the European Communities: «The Economics of 1992», European Economy, No. 35, Brussels, March 1988.

Krugman, Paul: «EFTA and 1992». EFTA occasional Paper No. 23, EFTA, Geneva, June 1988.

Padoa-Schioppa, T. et.al.: «Efficiency, Stability and Equity. A Strategy for the Evolution of the Economic System of the European Community». Commission of the European Communities, Brussels, April 1987.

Den norske Bankforening og Bankforeningens Servicekontor er to samarbeidende organisasjoner for forretningsbankene som har samme styre og administrative ledelse.

STILLING LEDIG – SOSIALØKONOM

I økonomisk-politisk avdeling i Bankforeningens Servicekontor skal det ansettes en medarbeider med sosialøkonomisk embetseksamen eller lignende.

Arbeidsoppgavene i Økonomisk-politisk avdeling dekker hele det økonomiske felt, fra konjunkturanalyser til realøkonomiske, penge- og kredittpolitiske og bankøkonomiske utredninger. Arbeidet danner bl.a. grunnlag for drøftelser med myndighetene om den løpende penge- og kredittpolitikk, og kontakt- og kursvirksomhet overfor medlemsbankene, massemedia og politikere.

Arbeidsområdet til den nye medarbeideren vil primært være innenfor det realøkonomiske området, men vil også i noen grad kunne tilpasses den enkeltes interesser og kompetanse. Det kan nevnes at utvikling og bruk av makroøkonomiske modeller står sentralt i avdelingens arbeide, sammen med sektoranalyser både på real- og kredittsiden i økonomien. Avdelingen har et godt utbygd EDB-apparat. Vi kan tilby et stimulerende faglig miljø, gode utviklingsmuligheter og konkurransedyktige lønnsvilkår.

Søker bør ha gode eksamensresultater. Vi håper på søknader fra både kvinner og menn.

Nærmere forespørsler rettes til direktør Steinar Juel eller avd.direktør Alf Hageler på telefon (02) 41 18 30.

Søknaden sendes innen 16. desember til
BANKFORENINGENS SERVICEKONTOR
Dronning Maudsgt. 15, Postboks 1489 Vika, 0116 OSLO 1

Internasjonale konferanser:

EMS og pengepolitisk selvstendighet; Noen synspunkter etter det 26. Nordiske Nasjonaløkonomiske Møte

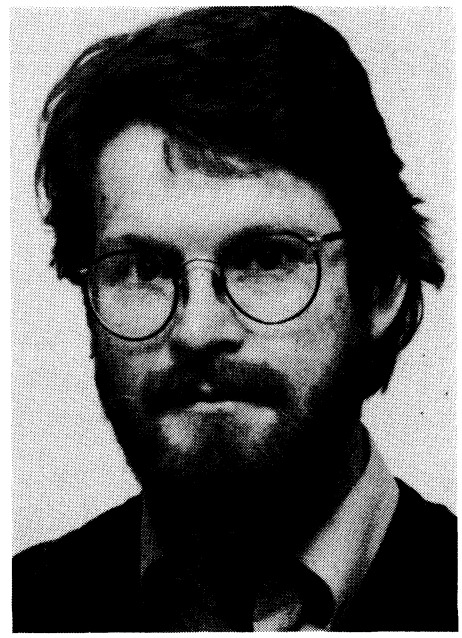

Morten Jensen

De store ubalansene i internasjonal økonomi har gjort valutakurssvingninger, kapitalbevegelser og skranker på utformingen av pengepolitikken til sentrale diskusjonstemaer de siste årene. I denne kommentaren drøftes noen synspunkter om disse problemstillingene på bakgrunn av det 26. Nordiske Nasjonaløkonomiske Møte. Et hovedinntrykk er at det å velge en *fastkurspolitikk* er det sentrale elementet i *pengepolitikken*. En diskusjon om EMS-tilknytning kan ikke begrenses til et spørsmål om et nominelt ankerfeste i den økonomiske politikken, men må også sees i lys av enkeltlandenes økonomiske struktur.

AV
MORTEN JENSEN*

Den 26. Nordiske Nasjonaløkonomiske Møte ble avholdt i Oslo 18. og 19. august iår. Temaet for konferansen som var «Kan økonomier styres – og bør de det?», er velkjent i kjølvannet av «The Rational Expectations Revolution» innenfor makroøkonomisk teori. Konferansen var godt organisert i tre deler; først noen innledende plenumsforedrag, deretter tre parallelle sesjoner og til slutt igjen plenumsforedrag og en paneldebatt.

Innleggene spente vidt; fra koordineringsproblemer i internasjonal økonomi ved *Kjell Andersen* og generell økonomisk politikk i et land – inklusive konstitusjonelle spørsmål (*Egil Bakke*) – til pengepolitikken og spesielle trekk ved utformingen av skattesystemet og dets effekter på investeringsetterspørselen. I denne kommentaren vil jeg likevel legge hovedvekten på problemstillingene knyttet til penge- og kredittpolitikken og «European Monetary System» (EMS). Årsaken er dels at dette hadde størst interesse for meg selv, dels at det nok ble mest omfattende behandlet og dels at dette jo er en problemstilling som er aktuell i Norge for tiden.

Mulige internasjonale monetære regimer

Professor *Nils Thygesen* fra Universitetet i København, har lenge vært opptatt av EMS-spørsmål bl.a. som ett av tre uavhengige faglige medlemmer i et Sentralbanksjefutvalg innenfor EMS-området. Thygesen tok i sitt innlegg utgangspunkt i figur 1. Der er mulige internasjonale monetære regimer representert langs de tre dimensjonene fast valutakurs, grad av kapitalmobilitet og muligheten til å orientere pengepolitikken – les: renten – utfra interne målsettinger. Et hovedpoeng ved figuren er at man må foreta avveininger mellom de ulike hensyn. F.eks. kan man vanskelig høste fordele av integrerte internasjonale kapitalmarkeder og samtidig både bestemme valutakursen og det innenlandske rentenivået. Her må det velges, og under Bretton-Woods perioden valgte man faste valutakurser samtidig som lav internasjonal kapitalmobilitet muliggjorde en selvstendig rentepolitikk hvor rentenivået kunne tilpasses utviklingen i innenlandsk etterspørsel. Dette tilsvarer punkt A i figuren.

Lite håp for koordinering av de stores pengepolitikk

Den første halvdelen av 1980-årene har på den annen side vært preget av minimalt internasjonalt økonomisk samarbeid ifølge Thygesen. Samtidig har liberaliseringen av kapitalbevegelsene gjort det vanskelig å ha selvstendige mål for valutakurs- og renteutviklingen slik at tilpasnin-

* Morten Jensen er cand.oecon fra 1981. Han arbeider nå i DnC's samfunnsøkonomiske sekretariat.

Figur 1: *Mulige internasjonale monetære regimer.*

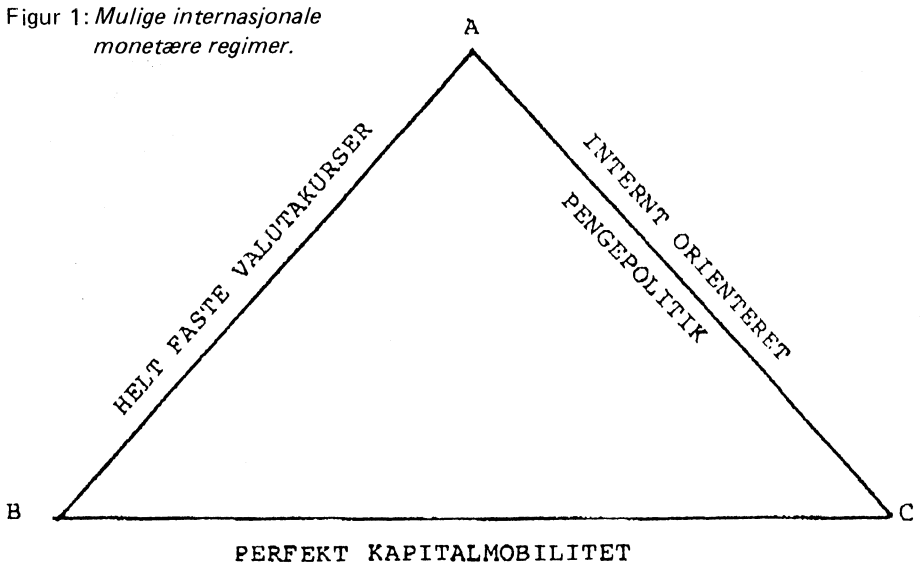

gen i større og større grad har funnet sted langs linje BC i figuren. De toneangivende landene – USA, Japan og Vest-Tyskland – har i sin helhet overveltet ubalansene i verdensøkonomien på valutasystemet – med svært store valutasvingninger som resultat. Vi har befunnet oss i punkt C i figur 1. Et vendepunkt kom ved Plaza-møtet i september 1985 hvor man ble enige om at dollaren – *etter* at den hadde passert toppen i mars – burde videre ned med de implikasjonene det hadde for renteutvikling og sentralbankintervensjoner at man ønsket å «styre» valutakursene. En videre «formalisering» av samarbeidet kom ved den såkaldte Louvre-avtalen i februar 1987 hvor man ble enige om å forsøke å holde det daværende dollarnivået. Thygesen hadde imidlertid liten tro på dette som spiren til en utvikling mot et mer bindende samarbeid om pengepolitikken og derigjennom valutakursene enn det vi har sett mellom disse landene til nå; bl.a. fordi den tidligere leder for Commity of Economic Advisors i USA, *Martin Feldstein*, har uttalt at landet av konstitusjonelle grunner ikke *kan* binde sin politikk. Han hevdet ellers at den empiriske kunnskap man har om sammenhengene i verdensøkonoien er for utilstrekkelig til at det har noen hensikt å forsøke å koordinere den økonomiske politikken i særlig grad. For eksempel gir ulike makroøkonometriske modeller for vedensøkonomien ulik virkning på det internasjonale rentenivået av en reduksjon i de amerikanske budsjettunderskuddene. Den siste tids utvikling med nærmest konkurrerende renteøkninger internasjonalt støtter for øvrig opp om Thygesens vurdering av potensialet for økt internasjonal politikk- koordinering.

Et koordinert Europa?

Internt i Europa derimot, har man etterhvert lagt seg på et meget høyere ambisjonsnivå hva samarbeid landene imellom angår, hvor i alle fall delvis tanken om et «indre marked» i 1992 ligger til grunn. Beregninger antyder at det i en del land kan være spesielt store gevinster – i størrelsesorden et par prosent av BNP – å høste av tilbudsside-tiltak innenfor finansmakedene. Ett slikt tiltak er å slippe kapitalbevegelsene fri; noe nesten alle EF-landene gjør allerede fra 1990. Som det fremgår av figur 1 fører høy kapitalmobilitet – enten det skjer ved at man *velger* det eller om det tvinger seg frem ved en teknologisk utvikling – til at man må veie et ønske om valutakursstabilitet opp mot et ønske om å kunne føre en internt orientert pengepolitikk. Legger man vekten på stabile valutakurser, må rentepolitikken underordnes dette. Innenfor EMS betyr dette at man nær helt må oppgi (en eventuell) pengepolitisk selvstendighet og at tilpasningen finner sted nær punkt B i figuren. Dermed har også tanken om en monetær union meldt seg som en naturlig forlengelse av utviklingen.

Felles inflasjonsmål

Det er ikke første gang en monetær union har vært diskutert, og man kan spørre seg hvordan dette «uhyret» fra 1970-tallet har dukket opp igjen. Thygesens svar på spørsmålet var at de økonomiene som har valgt EMS-samarbeidet er mye likere enn de var tidligere. Et viktig utgangspunkt er at man nå i større grad har mer felles *målsettinger* i den økonomiske politikken – spesielt gjelder dette et ønske om lav inflasjon. I denne sammenheng ser det også ut til at det ikke lenger er det samme ønsket blandt enkelte av landene innenfor EMS – les: Italia – til delvis å finansiere sine statlige budsjettunderskudd ved å øke den monetære basen eller ved inflasjonsskatt, som en slik politikk gjerne kalles.

Thygesen la også stor vekt på at den økonomiske strukturen i EMS-landene er blitt likere m.h.p. utviklingen i likevektskursene disse landene imellom. Det er for det første, med et mulig unntak av Frankrike, nå så like inntektselastisiteter i landenes utenrikshandel at de kan vokse parallelt uten å opparbeide store ubalanser i handelen som må kompenseres ved valutakursendringer. Landene har for det andre omtrent den samme følsomhet overfor kursendringer i tredjelandsvalutaer, f.eks. dollar og yen. Til slutt har de også et ganske ensartet reaksjonsmønster overfor tilbudssidesjokk fra omverdenen. Som et eksempel på det siste trakk Thygesen frem oljeprisendringer. EMS-landenes økonomier har således gjennomgått en «homogenisering» som gjør at deres behov for kursjusteringer seg imellom har avtatt markert. Thygesen hevdet ellers at inntrykket av assymmerti innen EMS med Vest-Tysklalnd som det helt dominerende land er sterkt overdrevet. Det er selvfølgelig det viktigste enkeltlandet, men samspillet med de andre trer klarere frem i empiriske analyser hvor man ser på det øvrige EMS som en enhet.

De danske erfaringene

Danmark er som kjent det eneste nordiske medlem av EMS og *Bodil Nyboe Andersens*, Andelsbanken, gjennomgang av de danske erfaringene med «det pengepolitiske manøvreringsrom» var derfor imøtesett med stor interesse av flere. Danmark har vært med i EMS siden starten i 1979, men hadde likevel i 1982 et rentenivå på 22% etter en lengre periode med iflasjon og hele fem kursjusteringer siden etableringen av EMS. Den regjering som kom til makten høsten 1982 unnlot å starte sin periode med en større devaluering og søkte å bruke EMS som ett ele-

ment i en pakke som tok sikte på å gjøre en fastkurspolitikk mulig og troverdig. Budsjettunderskuddene ble redusert og en inntektspolitikk med lav nominell lønnsvekst lagt opp. Dessuten opphevet man de viktigste gjenværende restriksjonene på kapitalbevegelsene. I løpet av kort tid falt renten til 13 %, noe som bl.a. må skyldes «fastkurs»politikken. Helt fast ble nok likevel ikke politikken oppfattet å være da det danske rentefallet stanset med god margin til den tyske renten. Så har da også danske-kronen blitt nedskrevet i forhold til D-marken tre ganger siden høsten 1982.

Johnny Åkerholm fra Finland Bank understreket at det ikke først og fremst er liberalisering av kapitalbevegelsene eller EMS- tilknytning som gir mulighet for rentefall. Det er det bare en *troverdig fastkurspolitikk* som kan, og det kan ta meget lang tid å bygge opp valutamarkedets tillit. Han mente dessuten at vi i fremtiden også kunne komme til å oppleve at en devaluering ikke nødvendigvis demper de umiddelbare depresieringsforventningene og dermed er rentenedsettende. Det kan derimot tenkes at markedet tar devalueringen som et signal om at ambisjonene om å holde inflasjonen under kontroll er blitt mindre. Man kan dermed få en oppgang i de lange rentene i forventning om økt inflasjon også utover den midlertidige effekten av en engangsdevaluering.

Nybo Andersen hevdet med stor kraft at det danske regimet med fastkurspolitikk og liberale kapitalbevegelse, var en suksess for Danmark. Dette gjaldt bl.a. fordi hun mente effektiviteten i finanssektoren var økt betydelig, men kanskje særlig fordi det å knytte seg til D-marken hadde vært avgjørende for å få ned det danske rentenivået. Vi registrerte på konferansen at det ikke var universell enighet om en slik oppsummering av politikken. Bl.a. ble det hevdet at vurdert ufra den kumulerte forskjellen i inflasjon mellom Danmark og Vest-Tyskland, kunne den danske kronen anslås til å være overvurdert mellom 15 og 20 prosent. Årsaken henger naturligvis sammen med at danskene ikke har «fått lov til» å depresiere sin valuta i forhold til den tyske med like mye som inflasjonsforskjellen har utgjort siden 1982. Skal man binde seg til DM må man virkelig ha tro på at det både er mulig og ønskelig å «konkurrere» med vest-tyske inflasjonsrater.

Fast valutakurs = pengepolitikk?

Nybo Andersen understreket forøvrig kraftig at det er stor forskjell på et sett formelle regler til begrensning av kapitalbevegelsene og den reelle kontroll. Hun påpekte at Danmark så tidlig som i 1969 – to år før Bretton Words-systemet brøt sammen – måtte heve renten for å motvirke en valutakrise. Det er videre slik at når man liberaliserer noen deler av systemet, blir disse umiddelbart en del av redskapene til å omgå de resterende restriksjonene. Ellers virket det som om mange av konferansens deltakere delte den oppfatning at man i realiteten ikke kan velge seg til lav kapitalmobilitet; dertil er utviklingen av ulike teknikker i finansmarkedene kommet for langt. På det helt grunnleggende nivået er det dessuten vanskelig å tenke seg at man ikke er relativt liberal med å tillate varekreditter i små åpne økonomier som de nordiske. Ulike studier har vist at disse utgjør et stort potensial for kortsiktige kapitalbevegelser. I så fall er ikke punkt A i Thygesens triangel lenger en del av det pengepolitiske manøvreringsrom. Også for de nordiske land må derfor tilpasningen finne sted langs linjen BC i figur 1. I en viss forstand kan man da si at det å velge å føre en politikk med vekt på fast *valutakurs* er det sentrale *penge*politiske valg.

Illusjoner om selvstendighet

I det hele tatt handlet ganske mange av innleggene knyttet til finansmarkedene om den *eventuelle selvstendigheten* i penge- og kredittpolitikken. Mest på spissen var dette satt i *Trond Reinertsens* foredrag «Illusjoner om en »selvstendig» penge- og kredittpolitikk». Han viste til at avkastningen ved å plassere 100 kroner i en kurv av valutaer i perioden 1975-1987 var forbausende nær den man ville fått ved plassering i norske kroner – h.h.v. 11.6% og 12.7% i snitt. Det norske rentenivået med tillegg av de faktiske valutakursendringene har altså ligget omtrent et prosentpoeng over et veiet snitt av rentenivåene hos våre handelspartnere, og vår rentepolitiske selvstendighet har således ikke vært særlig stor. Kroneinvestorer har dermed blitt kompensert for depresieringen av kronen ved en høy kronerente og har i tillegg, i Reinersens tolkning, høstet en risikopremie for sin eksponering. I «devalueringsperioden» 82-87 var denne klart høyere enn i første del av perioden.

Om jeg forsto ham rett, argumenterte Reinertsen mot de restene vi har av valutareguleringer langs to fronter. For det første, som jeg var inne på over, hevdet han at effektivitetsgevinstene ved fri internasjonal «kreditthandel» er så store at selvom det skulle være mulig å velge skjerming, så *bør* vi ikke gjøre det. For det andre tar han empirien til inntekt for at det ikke er mulig å regulere kapitalbevegelsene i den grad at vi oppnår pengepolitisk selvstendighet.

Det første oppfatter jeg som en normativ konklusjon, og gitt at det andre poenget stemmer, er det vel heller ikke særlig viktig. Det andre er jeg i hovedsak enig i selvom eksistensen av en signifikant risikopremie betyr at det vil være et viss rom for selvstendighet i pengepolitikken. Som jeg har påpekt i en annen sammenheng (se Jensen og Knudsen (1988)) tyder imidlertid en rekke empiriske analyser på at risikopremien er vanskelig å påvirke på en systematisk måte. Den er dessuten liten i forhold til det nåværende rentenivået og er derfor dårlig egnet til å spille på i utformingen av en selvstendig pengepolitikk.

EMS-medlemsskap som inntekstspolitisk virkemiddel

Her kommer Reinertsen med en original vri: Om det nå er slik at vi har liten eller ingen selvstendighet i pengepolitikken, kan vi bruke denne uselvstendigheten til vår fordel? Hans svar er ja, og heter EMS. Ved å knytte oss til EMS i forbindelse med (den eventuelle) opphevelsen av Inntektsreguleringsloven i april neste år, mener Reinertsen man kan oppnå å begrense partenes forventninger om en akkomenderende valutakurspolitikk ved neste års inntektsoppgjør. Både lønnstakere og bedrifter vil da vite at for høye lønnskrav og -innrømmelser vil bli overveltet i konkurranseevnen og ikke etterjustert v.h.a. valutakurspolitikken. Dessuten vil ifølge Reinertsen den økte troverdighet EMS gir valutakurspolitikken gi grunnlag for et rentefall av samme type som vi så i Danmark. Et slikt

rentefall kan så å si være bonusen for lønnsmoderasjonen og oppgivelsen av den resterende (lille) pengepolitiske autonomi.

Jeg er av flere grunner skeptisk til et EMS-medlemsskap som «inntektspolitisk virkemiddel». For det første tror jeg den norske fastkurspolitikken har økende troverdighet. Slik jeg tolker de danske erfaringene tror jeg heller ikke EMS *i seg selv* gir så svært mye ekstra. For det tredje er det å friste med de danske erfaringene etter 1982 litt farlig fordi forholdene i Norge på mange områder er ulik de Danmark sto overfor den gang. Danskene ble bl.a. sterkt hjulpet av et internasjonalt rentefall slik at rente*differansen* ikke endret seg like mye som rente*nivået*. Ellers er det jo et hovedpoeng – slik også Reinertsen påpeker – at det er den norske økonomiske politikken som må legge grunnen både for et lavt rentenivå og en stabil kronekurs.

Jeg er således usikker på om et EMS-medlemsskap vil gjøre særlig forskjell i inntektsoppgjøret neste år. En annen innfallsvinkel til EMS-spørsmålet kunne da være å vurdere et norsk medlemskap i lys av Thygesens kriterier for en vellykket EMS-tilknytning. Når det gjelder den økonomiske strukturen, er så vidt jeg kan se, Norge ganske forskjellig fra EMS-landene. For det første er dollaren klart viktigere tredjelandsvaluta for Norge enn den er for EMS-landene både p.g.a. at olje og mange andre råvarer prises i dollar og fordi skipsfartstjenestene gjør det. Et oljeprissjokk har også særegne virkninger for Norge. Fordi en relativt stor andel av vår eksport er tilbudssidebestemt – spesielt oljeproduksjonen – vil heller ikke samlet norsk eksport selv på mellomlang sikt uten videre vokse parallelt med utviklingen hos våre samhandelsland. En rekke hendelser som ikke er relatert til manglende kontroll over det nominelle forløpet vil dermed påvirke norsk økonomi og EMS-landenes ulikt og kreve endringer i vekslingskursene.

Dertil kommer at til tross for den voksende forståelse for at inflasjon har en rekke negative trekk, så tror ialle fall jeg at den norske avveiningen mellom en gunstig (kortsiktig?) realøkonomisk utvikling og noe høyere prisstigning er klart forskjellig fra den vest-tyske. Dermed tror jeg at vi ikke har det samme høye ambisjonsnivået m.h.p. inflasjonen som hovedlandet i EMS. Alt ialt er dette momenter som gjør at jeg ikke uten videre hopper på bruk av EMS-tilslutning som et virkemiddel i den økonomiske politikken. Direktør *Jarle Bergo* i Norges Bank nevner i et intervju i Sosialøkonomen den mulighet at man *først* får til en utvikling i retning lavere pris- og lønnsvekst enn vi tradisjonelt har hatt. *Deretter* kan man vurdere å gå inn i EMS; så å si for å besegle utviklingen. Likevel gjenstår det å gjøre en avveiing mellom den del av EMS-diskusjonen som vedrører behovet for disiplin i lønnsveksten og den som vedrører Norges noe avvikende økonomiske struktur. En EMS-tilknytning vil i dette perspektivet kreve at kronekursen i større grad enn de øvrige valutaene kan justeres utfra andre overveielser enn tilknytningen som et nominelt ankerfeste.

LITTERATUR:

Jensen og Knudsen (1988): «Renteutviklingen i små åpne økonomier.» *Sosialøkonomen* nr. 1. 1988.

Konferanse Bolognaise

AV
GEIR-HELGE SJØTRØ*

Bologna er kjent for sitt skjeve tårn (nei, jeg begår ingen lapsus med Pisa), sitt gode kjøkken, og et gammelt universitet, faktisk verdens eldste. I sommer var dette universitetet vertskap for European Economic Association (EEA) og Econometric Society (ES) sine årlige forskningskongresser.

En glanset, svært smakfull informasjonsbrosjyre i anledning universitetets nihundredeårs-jubileum nå i år forteller de gjestende økonomer at Dante, Copernicus og Erasmus har studert her. «The whole history of European universities has been profoundly influenced throughout the centuries by the University of Bologna» (Eco, 1988), heter det i brosjyren, som i bisetning bemerket til parentesen er redigert av Umberto Eco.

Så det var med en aksellererende mangel på intellektuell selvtillit man oppsøkte (noen av de) godt over 150 sesjonene hvor det ble lagt frem omlag et halvt tusen vitenskapelige arbeider i løpet av uken som gikk fra august til september. Og det var ikke alle sesjonene som hjalp like mye på selvtilliten.

Som nevnt, det var to konferanser, men organiseringen og deltakelsen var svært lik. På begge konferansene var det tre typer sesjoner. For det første plenumsforelesninger hvor meget betydelige kapasiteter trakk opp de relativt store linjene innen sitt fagfelt. Disse oversiktforelesningene holdt et høyt nivå. Om det noen gang

Geir-Helge Sjøtrø

* Geir-Helge Sjøtrø er forsker ved Senter for anvendt forskning, NHH.

skal være berettiget å bruke den akademiske frasen «most stimulating», må det være her.

Lucas-kritikk

Professor Edmond Malinvaud (College de France), som for tiden er president for EEA, åpnet denne organsiasjonens konferanse med en «presidential address» som bar tittelen «Observation in macroeconomic model building». Han gikk her blant annet i rette med Lucas' krav om at makroøkonomisk teori nødvendigvis må forutsette markedsklarering:

«... it was often stated that disequlibrium models were not admissible as long as the rationale for sticky prices had not been elucidated, or as long as the price and wage dynamics had not been derived from the study of elementary behaviour behind it. The undisputable impact that such claims had in the profession reveals a kind of methodological perversion about which one ought to reflect. On the one hand, the concern for foundation has great importance and should not be rejected. On the other hand, science would never say anything if it had to wait until it fully explains the foundation of all phenomena. When repeated and controlled observation, assisted by rigorous conceptualization, has led to a scientific fact, this fact stands even if its origin is not understood. The major real question about sticky prices and incomplete market clearing is whether they occur and not how they can be explained.» (Malinvaud, 1988)

I denne forelesningen stilte forøvrig Malinvaud seg kritisk til enkelte sider ved de forskningsmetoder makroøkonomer i dag nytter. Han hevdet at makroøkonomiske modeller ofte forutsetter for forenklede årsakssammenhenger, og i for liten grad tar hensyn til de langsiktige, mer komplekse sammenhengene i økonomien. Han argumenterte med at makroøkonomer er for snevre i sin bruk av de data som er tilgjengelige. I følge Malinvaud har vi mye å lære av historikernes bruk av et kildemateriale som avisintervjuer med sentrale økonomiske beslutningstakere. (Se forøvrig eget intervju med Malinvaud).

Store linjer

Det passet derfor bra at Malinvaud ble avløst av Paul Bairoch (Genève Universitet) som i år holdt den såkalte Jospeh Schumpeter-foreleseningen, over temaet «The paradox of economic history: 'Economic Laws' and history». Bairoch stilte i hovedsak to spørsmål: Bør samfunnsøkonomer nyttiggjøre seg lærdommer fra økonomisk historie i sitt arbeid med dagens økonomiske problemer? Og om så er, vitner kapitalismens historie om nærmest lovmessige sannheter som vi kan gjøre bruk av igjen og igjen?

Bairoch trakk opp de helt store linjene. Til tider var de så store at det kanskje var vanskelig å se dem. En stor mengde tankevekkende eksemplifiseringer og, for økonomer til tider uventede slutninger gjorde imidlertid forelesningen spennende og morsom:

For eksempel: «It is almost certain that during the 19. century, contrary to the classical model, for most of the now developed countries, if not all those countries except the leader (U.K.), free trade meant depression and protection meant growth and development. On the other hand, it is certain that for the future less developed countries free trade meant, as we have seen, the acceleration of the process of economic underdevelopment» (Bairoch, 1988).

Bairoch svar på de to spørsmålene han startet ut med var imidlertid ikke særlig overraskende; tja og nja. Eller: «So does it mean that economists are right not to ask too many questions to economic historians? Yes ... if we take the paradox at its face value. No ... if we take into account that past experience of more developed countries can be beneficial for today's less developed countries. And certainly yes to make economists aware that their task is a very difficult one since they have to find cures for many rapidly mutating patients» (Bairoch, 1988).

Skal vi tørre å fly?

Den tredje hovedforelesningen på EEA's kongress, som bærer navn etter Alfred Marshall, ble holdt av Werner Hildenbrand (Rheinische Friedrich-Wilhelm-Universitat, Bonn). I «Facts and ideas in microeconomic theory» tok han særlig for seg «the law of demand», og presenterte nye forskningsresultater som sier noe om hva som skal til for at vi skal kunne være mer sikre på at den aggregerte etterspørselskurven har «normal» helning. Han avsluttet en rimelig teknisk forelesning med å stille seg selv følgende spørsmål: Sett nå at aerodynamikkens lover har en like sterk (eller svak) forankring som «the law of demand», ville han da tørre å fly ? Hildenbrand mente at han nok ville tørre det, men la til at han nok ikke ville ha det for komfortabelt oppe i luften. (Det ble ikke lagt frem noe notat i forbindelse med foredraget).

På ES' konferanse bar Anthony Atkinson's «presidential address» tittelen «The economics of unemployment insurance». Han advarte her mot en for forenklet modellering av et så komplisert problem. I modeller med en viss rikdom av økonomisk struktur trenger det eksempelvis ikke å være slik at en høyere ledighetstrygd gir økt ledighet. Atkinson illustrerte poenget sitt med en to-regions modell med effisiens-lønn i den moderne sektoren, og fant altså at høyere trygd vil kunne gi lavere ledighet i en slik modell. (Det ble ikke lagt frem noe notat i forbindelse med foredraget).

I det hele tatt sto arbeidsledighetsproblemene i Europa (ved utgangen av 1987 var ledigheten i EF-området totalt sett på 11%) svært sentralt på begge konferansene. På EEA's konferanse viet eksempelvis den italienske sentralbanksjefen Lamberto Dini sitt plenumsforedrag til dette temaet; «Economic policy and European unemployment» (Dini, 1988). Dini mente blant annet at den høye ledigheten i Europa delvis skyldes nettopp de relativt generøse trygdeytelsene. Ut over disse to plenumsforelesningene tok også en hel rekke inviterte og innsendte notater opp arbeidsledighetproblemer.

På EEA's konferanse var det 12 sesjoner med inviterte bidrag, men det tilsvarende tallet på ES var 3. Disse sesjonene var kanskje blant dem som ga størst utbytte. I hovedsak besto de i at fremstående kapasiteter ga oversikt over hva som har skjedd på deres fagområdet den seneste tiden. På en av sesjonene med inviterte bidrag, «Empirical studies of trade under imperfect competetion» var det forøvrig norsk deltakelse. Professor Victor Norman ved NHH bidro her med «Trade under imperfect competetion Theoretical ambiguities and empirical irregularities», mens Professor Lars Mathiesens tema var «Analyzing the European market for natural gas».

Blandede presentasjoner

Den store mengden innsendte foredrag var gruppert sammen under smalere overskrifter, eksempelvis «Seasonality and (co)integration» eller «Seignorage, public finance and exchange rate regimes» eller noe annet. Presentasjonen av disse bidragene var som et supermarked hvor den dagsaktuelle forskningen på et bredt spekter av områder ble stillet ut. Kvaliteten varierte svært, både hva gjaldt innhold og kanskje i særdeleshet presentasjon. De færreste gjorde noe videre forsøk på å gjøre forskningen sin tilgjengelig for særlig flere enn de som driver med nesten helt det samme. Kanskje kunne arrangørene for fremtiden bøte på dette problemet ved å innskjerpe at notatet blir delt ut i forbindelse med, og helst før presentasjonen. I år syntes det å være mer unntak enn regel.

På enkelte sesjoner ble det lagt frem opp til fem notater i løpet av to timer. Når noen så legger opp til et detajeringsnivå i presentasjon som forutsetter bortimot to timer, og så blir vinket ned etter 25 minutter og såvidt påbegynt modell kan utbytte for tilhørerne bli tildels magert.

Av de omlag 400 notatene som ble lagt frem (løselig anslag) kom 20 fra Norge (opplisting følger på slutten av referatet). Det sier kanskje noe om det norske fagmiljøet at disse notatene jevnt over har et sterkere mikroøkonomisk preg enn hva konferansene totalt sett hadde. Mens ES-konferansen var sterkest preget av økonometri og ulike mikroøkonomiske fagfelt, tok en stor mengde av EEA-notatene opp makroøkonomiske problemstillinger.

Og utbyttet?

Hvilke utbytte har en så av å delta på disse kjempekonferansene? Det vil selvsagt variere fra person til person. Her følger mitt svar:

For det første var det opplagt faglig sterkt inspirerende å delta. Det var inspirerende å høre de fremste kapasitetene innen faget trekke de store linjene det sjelden blir tid til i det daglige arbeidet med det mer trivielle. Det var inspirerende å se at andre arbeider med tilgrensede problemstillinger til det en selv jobber med. Og for en uke var det (stort sett) inspirerende å mer eller mindre leve mitt oppi faget i en slags syv-ganger-fireogtyve timers kollokviegruppe.

For det andre var flere av forelesningene, ikke minst de inviterte bidragene, lærerike. Med den sterke spesialiseringen av samfunnsøkonomi-faget ga disse konferansene en god mulighet for å få innblikk i hva som rører seg utenfor ens eget fagfelt. Og selvsagt var det for de fleste gode muligheter til å fordype seg nettopp i eget spesialfelt. De som selv presenterte arbeider fikk også med seg nyttige kommentarer til det de har gjort.

Bologna er en bra by. Med en konsentrert, gammel bykjerne lå konferanseområdet godt innenfor en pitoresk gangavstand fra de enkeltes hoteller.

Til hver av konferansene var det påmeldt omlag 400 deltakere, hvorav vel 30 nordmenn. Og alle syntes å være enige om at det hadde vært en fin tur.

REFERANSER:

Bairoch, Paul (1988): «The paradoxes of economic history, economic laws and history», Joseph Schumpeter Lecture på EEA's konferanse i Bologna, Italia, August 1988

Dini, Lamberto (1988): «Economic policy and European unemployment», Opening address på EEA's konferanse i Bologna, Italia, August 1988

Eco, Umberto (red) (1988): «Bologna 1088-1988. Alma mater studiorum sæcularia nona»

Malinvaud, Edmond (1988): «Observation in macroeconomic theory building», Presidential adress på EEA's konferanse i Bologna, Italia, August 1988

NORSKE BIDRAG I BOLOGNA AUGUST–SEPTEMBER 1988:

European Economic Association:

Andvik, Jens Chr. (NUPI) og Moene, Karl O. (UiO): «How corruption may corrupt»

Asheim, Geir B (NHH): «Unjust intergenerational allocations»

Hoel, Michael (UiO): «Contracts and internal labour markets»

Hoel, Michael (UiO) og Ognedal, Tone (UiO): «The effects of union shares on the outcome of wage bargaining»

Hoel, Michael (UiO): «Local versus central wage bargaining with endogenous investements»

Holden, Steinar (UiO): «A bargaining theory of inflation»

Mathiesen, Lars (SAF/NHH): «Analyzing the European market for natural gas»

Norman, Victor D (NHH): «Trade under imperfect competetion – Theoretical ambiguities and empirical irregularities»

Risa, Alf Erling (UiB): «Hidden action, risk, and regulation»

Vislie, Jon (BI): «Bargaining, trade and domestic pricing rules»

Econometric Society:

Aaheim, Asbjørn (SSB): «Deplation of large gas fields with thin oil layers and uncertain stocks»

Aasness, Jørgen (SSB), Biørn, Erik (UiO) og Skjerpen, Terje (SSB): «Engle functions, panel data and latent variables»

Albriktsen, Rolf (UiO) og Førsund, Finn (UiO): «A productivity study of Norwegian building and construction industry

Berger, Kjell (SSB), Olsen, Øystein (SSB), Holden, Steinar (UiO) og Hoel, Michael (UiO): «The oil market as an oligopoly»

Dagsvik, John K. (SSB), Strøm, (UiO) og Østerwald, Jannike (UiO) (m.fl.): «Female labour supply and the tax system in France»

Ellingsen, Tore (NHH): «The bidding behaviour of capacity constrained monopolists»

Hoel, Michael (UiO): «Efficiency wages and local versus central wage bargaining»

Moene, Karl O. (UiO): «Landownership and urban rural wage gaps»

Nymoen, Ragnar (NB): «Modelling wages in the small open economy»

Risa, Alf Erling (UiB): «Public controll of accident risk: The case of hidden action in automobile safety regulation»

Stensland, Gunnar (CMI): «Simultaneous search for the best alternative»

Vislie, Jon (BI): «Equilibrium in a market with sequential bargaining and random outside options»

Intervju:

For mange vanskelige problemer – og for få gode økonomer

Edmond Malinvaud intervjuet av Geir-Helge Sjøtrø

Edmond Malinvaud

Selv om ulikevektsteori har røtter tilbake til ihvertfall John M. Keynes, har den franske økonomen Edmond Malinvaud fått mye av æren for å bygge opp en teori som systematisk ser de ulike formene for ulikevekt i sammenheng. Edmond Malinvaud er for tiden president i European Economic Association. Han må være en av de få økonomene i verden som har skrevet internasjonalt anerkjente lærebøker innen både mikroøkonomi, makroøkonomi og økonometri. Sosialøkonomen møtte Malinvaud i Bologna, til en samtale om aktuelle utviklingstrekk innen samfunnsøkonomisk forskning.

– Professor Malivaud, hva ser du som mest karakteristisk ved den utviklingen faget samfunnsøkonomi er inne i nå?

– Det kommer selvsagt an på hvilken periode i fagets utvikling jeg sammenligner dagens økonomiske forskning med. Om jeg bruker det faget jeg møtte da jeg startet min karriere som økonom for 40 år siden, som en slags referanseramme, så er det klart at samfunnsøkonomi er blitt et betydelig mer matematisk preget fag, og at det dessuten er blitt en svært spesialisert vitenskap. Jeg må kunne påstå at jeg var relativt godt skolert i matematikk, da jeg begynte med dette faget, og lå vel på en ytterside med hensyn til formaliserende metode. I dag kan jeg knapt regne meg som noen spesielt matematisk økonom.

– Ser du noen problemer ved den sterkt matematiske orienteringen av faget?

– Ja, i en del tilfeller kan denne dreiningen av faget absolutt representere et problem. En for stor del av dagens mer abstrakte forskning springer ut av andre abstrakte forskningsarbeider, som i sin tur er basert på andre abstrakte arbeider, igjen, og slik fortsetter det videre bakover. Med denne typen forskningsprosess risikerer vi at forskerne mister den virkelige verdens økonomiske problemer av syne, og forskningen kan degenerere til lite mer enn en intelektuell lek.

– Eksisterer det så en rimelig balanse mellom alvoret i de ulike økonomiske problemer verden i dag står overfor og den mengde forskningressurser som blir satt inn i arbeidet for å løse hver og en av dem?

– Helt klart ikke.

Men så tror jeg heller ikke at det noen gang kommer til å være et slikt samsvar. Grunnen til denne tilsynelatende pessimismen er å finne i de begrensninger som tross alt hviler på menneskenes intelektuelle kapasitet. Som forsker må du ha tro på at den forskningen du driver med skal bringe noe nytt. De mest presserende problemene i verdensøkonomien er imidlertid så kompliserte at bare et fåtall forskere kan ha realistiske håp om å bringe noe virkelig nytt. De fleste av oss må derfor bruke det meste av tiden på noe enklere, men også mindre viktige problemer.

For å ta meg selv som eksempel, så var det problemene i verdensøkonomien i min ungdom, og da først og fremst massearbeidsledigheten, som vekket interessen for økonomi. Men selv om jeg i den senere tid har arbeidet med ulikevektsteori som jo er relevant for analyse av ledighetsproblemer, så har jeg tidligere brukt det meste av tiden på mer tekniske problemer, heller langt borte fra de mest presserende problemene i tiden.

Du kan gjerne kalle det pragmatisme, men jeg tror like fullt det må være slik.

– Arbeidsledighet er igjen blitt et alvorlig problem i Europa. Når vi ennå ikke har løst disse problemene, indikerer da det at økonomisk forskning beveger seg for sent fremover?

– La meg i svaret på det spørsmålet aller først understreke at økonomisk forskning selvsagt ikke kan bli trukket til ansvar for alle de økonomiske problemene vi kan se rundt oss. Selvsagt kan den ikke det, like så lite som medisinsk forskning kan få skylden for alle sykdommer legene ennå ikke er i stand til å helbrede fullt ut. Enkelte av de mest alvorlige problemene i verdensøkonomien skyldes at de økonomiske aktørene foretar feilaktige beslutninger. For å trekke analogien til medisin litt lenger, så kan selvsagt ikke legen bli trukket til ansvar for at pasienten drikker, mot legens råd.

Når så mye er sagt vil jeg skynde meg å legge til at akademiske økonomer burde føle et medansvar for flere av de mest alvorlige problemene vi kan se rundt oss. I spørsmålet ditt nevnte du spesielt den høye arbeidsledigheten i Europa og med hensyn til akkurat disse problemene mener jeg vi som forskere innen økonomi må sies å ha et helt spesielt ansvar. Svært få av oss var i stand til å se at problemene skulle bli så alvorlige som de nå en gang ble. Den rådende arbeidsledigheten i Europa er et vitnesbyrd om mangel på innsikt i den verden vi lever, og en historisk nærsynthet blant økonomer.

Med hensyn til de aktuelle ledig-

hetsproblemene så bør en heller ikke overse den tiden det nødvendigvis tar før resultatene av forskningen modnes så mye at den innsikten forskerne har vunnet kan bringes videre til politikere, byråkrater og offentligheten i alminnelighet. Det må ta lang tid før ny innsikt fra økonomisk forskning kan bli anvendt i alminnelighet. Keynes' tanker fra 1936 ble eksempelvis ikke forstått fullt ut i økonommiljøene før på 60tallet.

– Vi har akkurat avsluttet den tredje kongressen til European Economic Association. Hva skiller etter din oppfatning den europeiske forskningstradisjonen innen sosialøkonomi fra den kanskje mer dominerende amerikanske?

– Siden de to regionene er lokalisert på hver sin side av samme verdenshav, har nådd omtrent det samme nivået i sin økonomiske utvikling, og den forrige generasjonen amerikanske økonomer i stor grad var født i Europa, burde ikke skillene være for markante. Men ikke desto mindre er det visse forskjeller, kanskje først og fremst uttrykt i form av en sterkere tro på markedene innen amerikansk forskning. Så selv om vi har mer til felles enn det som skiller oss, finner jeg det viktig å bidra til en egen europeisk forskningstradisjon.

Norges Bank er landets sentralbank. Banken har utøvende og rådgivende oppgaver innenfor penge-, kreditt- og valutapolitikken. Den har enerett til å utstede pengesedler og mynter og utfører oppgaver i betalingsformidlingen. Norges Bank utfører banktjenester for staten og forvalter landets valutareserver.

Norges Bank har omlag 1400 ansatte fordelt på hovedkontoret (inkl. Seddeltrykkeriet) i Oslo. 21 distriktsavdelinger (inkl. Oslo avdeling) og Den Kongelige Mynt på Kongsberg.

KONSULENT/FORSKER

I Utredningsavdelingen er det ledig en stilling som konsulent fra 1. januar 1989. Spesielt kvalifiserte søkere kan få tilsetting som rådgiver/forsker. Forskertittelen betinger at vedkommende tilkjennes forskerkompetanse av en bedømmelseskomité.

Avdelingens ansvarsområde omfatter forsknings- og utredningsarbeid. Forskningsvirksomheten er organisert i to grupper: En gruppe for makroøkonomisk modellbygging og en gruppe for studier av finansielle markeder. Vi kan tilby krevende og interessante arbeidsoppgaver og gode faglige utviklingsmuligheter i et stimulerende miljø for søkere med analytisk legning og evne til selvstendig arbeid.

Den som ansettes vil i den nærmeste tid framover arbeide med studier av finansmarkeder og finansinstitusjoner.

Søkere må ha sosialøkonomisk embetseksamen, eksamen som siviløkonom HAE eller tilsvarende utdanning. Erfaring fra forsknings- og utredningsarbeid og kjennskap til statistiske metoder er ønskelig, men også nyuteksaminerte kan søke.

Norges Bank ønsker jevnere representasjon blant kjønnene i stillinger som tradisjonelt har vært mannsdominerte. Vi oppfordrer derfor kvinner til å søke stillingen.

Nærmere opplysninger kan fås ved henvendelse til forskningsdirektør Eilev S. Jansen, tlf. (02) 31 61 60 eller forsker Sigbjørn Atle Berg, tlf. (02) 31 61 76.

Søknad vedlagt kopier av vitnemål og attester sendes Norges Bank, Utredningsavdelingen, Postboks 1179 Sentrum, 0107 Oslo 1,
innen 16 desember 1988.

NORGES BANK

Debatt:

Et blikk utenfra på perspektivutredningen

AV
KNUT ANTON MORK[1]

Årets perspektivutredning er interessant lesning. Forfatterlista er imponerende og rapporten likeså. Vesentlige problemer blir skissert: befolkningen eldes, folkemengden stagnerer, yrkesfrekvensen nærmer seg en naturlig øvre grense, miljøproblemene er en voksende realitet, oljeformuen har en ende som er nærmere enn mange hadde trodd. Slike fakta, om enn ubehagelige, er det vi venter å få ut av en ekspertutredning.

Imidlertid går forskergruppa over til å spille rolle som ideologer. En rekke spesifikke og politisk ladete anbefalinger blir presentert: Næringspolitikken skal innskrenkes til incentiver bestemt av frie markeder (Einar Gerhardsen ville ha sagt «kreftenes frie spill»), bortsett fra korrigering for eksternaliteter. Skattesystemet skal legges om til å minimalisere vridning av incentivene, om nødvendig på bekostning av fordeling og rettferd. Derimot anbefales det offentlige å drive stabiliseringspolitikk for å sikre det nødvendige sparenivå og å dempe pris og kostnadsutviklingen. Et fall i sysselsettingen på kort sikt må tåles om nødvendig. Gjentagne ganger blir leserne minnet om hvor viktige disse anbefalingene er; milliarder står på spill om myndighetene ikke velger den trange vei. Samfunnsgrupper med avvikende syn risikerer å bli omtalt som særinteresser (side 20 i rapporten) som meler sin egen kake på samfunnets bekostning. Om dette er aldri så riktig, blir vi sittende igjen med et inntrykk av at økonomene er alene om å kunne uttale seg på vegne av samfunnet som helhet. Det kan umulig være riktig.

Nå har selvfølgelig fageksperter både rett og plikt til å legge fram sine anbefalinger når det trenges. Det jeg reagerer på, er at anbefalingene her presenteres som entydige implikasjoner av økonomisk analyse. Dette finner jeg beklagelig fordi jeg mener det er fullt mulig å trekke andre konklusjoner på grunnlag av de tilgjengelige data. Enn videre finner jeg noen svakheter ved analysene.

Teori og anvendt empiri

To vesentlige poeng i rapporten er dødvektstapene av vridninger i incentivsystemet og balanseproblemer som følge av for sterk ekspansjon i etterspørselsnivået. Som støtte for disse påstandene presenterer rapporten mange og tilsynelatende imponerende tall. Imidlertid har den lite egentlig empiri. Det er for eksempel vel kjent at vridningsvirkningene i en standard generell-likevektsmodell avhenger av etterspørsels- og tilbudselastisitetene. For en rapport som gjør så stort nummer av disse tapene burde en da kunne vente en grundig diskusjon av eksisterende beregninger av disse elastisitetene eller, om nødvendig, et vedlegg med nye slike beregninger. De av oss som har forsøkt oss på dette, vet hvor vanskelig det er. Problemene med å estimere makrovirkningene av stabiliseringspolitikk er minst like store. Rapporten er imidlertid forbausende taus omkring disse problemene (diskusjonen av Phillipskurven på side 104 er et unntak).

Det vi istedet finner en god del av, er resultater av modellsimulerinnger. Numeriske simuleringer kan være svært nyttige, men kan ikke erstatte rigorøs *hypotesetesting*. Før en setter fram bastante politiske anbefalinger, vil det være tilbørlig å utsette de underliggende forutsetningene for grundig empirisk testing i den grad det er mulig. I et datarikt land som Norge burde en kunne nå langt i denne retningen. Kanskje empirisk/økonomisk forskning burde gis høyere prioritet ved norske universiteter og høyskoler.

Aktiv eller passiv næringspolitikk?

Det er klart at det er viktig å lære av fortidens feil. Ensidig fokusering på produksjonsvirksomhet og oppretting av arbeidsplasser i enkeltnæringer har gjerne vært blant disse feilene. Som alternativ framholder perspektivgruppa et enkelt markedssystem der prisene år anledning til å spille sin «naturlige» rolle som incentiver til virksomhet som er både bedriftsøkonomisk og sammfunnsøkonomisk lønnsomme. Et sett av markedskorrigerende avgifter[2] legges til, men generelt er budskapet at ingen kan allokere ressurser bedre enn markedet. Denne optimismen om markedets effektivitetsegenskaper forekommer meg noe overdreven.

Problemet med markedsmodellen kommer først til syne som en asymmetri i argumentasjonen i rapporten. På den ene side nøler den ikke med å utpeke problemnæringer: kraftkrevende industri, verftsindustrien og – som vanlig – jordbruket. Når spørsmålet stilles om hvilke næringer en bør satse på i framtida, møter vi imidlertid en overlagt taushet. En skal ikke prøve å utplukke vinnere, for ingen kjenner vinnerne bedre enn markedet[3].

Denne asymmetrien er egentlig bare et symptom på et større problem. Den neoklassiske markedsmo-

[1] Knut Anton Mork er associate professor ved Owen Graduate School of Management, Vanderbilt University, Nashville, Tennessee.

[2] En ser endog for seg et internasjonalt marked i rettigheter til karbondioksidutslipp (side 41 i rapporten). Interessant nok diskuteres ikke de fundamentale problemene om håndhevning av avtaler i et slikt marked.

[3] Mindre velvillig uttrykt sier dette at økonomer er flinkere til å rive ned enn å bygge opp. I så fall bør vi vel gå litt stillere i dørene enn vi har for vane.

dellen er i seg selv bare et tomt skall. I all sin eleganse gir den aldri en fullgod forklaring på produktiv virksomhet fordi den ikke har noen plass for *entrepenørfunksjonen*. Om modellen følges til punkt og prikke, er prisene den eneste styremekanismen som bør anvendes på alle nivå, fra statens næringspolitikk til tildeling av kontorassistenter. Imidlertid vet vi at så godt som alle foretak finner det fordelaktig å supplere interne prismekanismer med andre styringsformer, og at *strategisk planlegging* er uhyre viktig på lang sikt. Interessant nok pleier slik planlegging å foregå på et konserns høyeste plan, nettopp der hvor sosialøkonomer flest ville forfekte bruken av prismekanismen. Industripolitikk kan sees på som strategisk planlegging på nasjonalplanet. Skal vi lære noe av velstyrte bedrifter, må det være å bruke mer enn prismekanismen i industripolitikken, spesielt i et lite land.

For det andre føler jeg rapporten tegner et glansbilde av markedet. Nyere forskning har identifisert det ene området etter det andre der markedet svikter på så fundamentale måter at enkle korreksjoner blir nokså illusoriske. Stordriftsfordeler og andre ikke-konveksiteter påvises nå empirisk av ansette forskere[4]. Enda mer grunnleggende problemer kommer fram om man studerer markedet som informasjonsformidler. I finansmarkedslitteraturen viser dette seg som overdrevne prissvingninger[5]. Slike fenomener forstyrrer incentivene til sparing og investering. Videre inviterer de til uproduktiv snylteadferd – «rent seeking» – dersom det lønner seg bedre å spekulere på andre investorers bekostning enn å følge de såkalte markedsfundamentene.

Andre eksempler på informasjonsproblemer er «principal agent» situasjoner. Tenk for eksempel på to personer i mellomsjiktet i en firmaledelse som konkurrerer om forfremmelse. Markedsincentivet for hver av dem er å prøve å *se best mulig ut*. En god måte å imponere på er å skaffe seg masse informasjon og levere strømlinjeformede presentasjoner. Resultatet er gjerne et overforbruk av datateknologi som tjener den ansatte mer enn produksjonsformål[6]. Inntrykket av å være en betydelig person kan forsterkes ved å ansette en større underordnet stab enn produksjonshensyn ville tilsi[7]. Endelig er det stor fare for at de to konkurrentene vil unngå produktivt *samarbeid*. Det siste vil kunne være et like stort problem mellom konkurrerende firmaer.

For det tredje hadde jeg ventet at anbefalingene i rapporten ville ha vært underbygd med erfaringer fra andre land. I dette perspektivet burde det være klart at vinnerne i det internasjonale produktivitetskappløpet ikke er U.S.A. eller Storbritannia, som har satset sterkest på markedsorientert tilbudspolitikk, men Japan og Sør-Korea, som har kombinert markedet med en sterk statlig rolle. Den massive og langvarige arbeidsledigheten i Storbritannia og den stagnerende produktivitetsveksten i U.S.A., kombinert med enorme underskudd på statsbudsjettet og utenriksbalansen, kan umulig være tiltrekkende forbilder for Norge.

Norsk næringspolitikk bør ta lærdom av disse erfaringene. Snarere enn å trekke seg ut av næringspolitikken, bør staten beholde en aktiv rolle, ikke som livredder eller motspiller, men som planlegger, koordinator og katalysator for idéer og forandring. Gjennom et konstruktivt samarbeid mellom stat, næringslivsledelse og fagorganisasjoner bør det være mulig å få norsk næringsliv avvent fra usunne støtteordninger og styrt mot et koordinert konkurranseframstøt mot utlandet. Et slikt framstøt må omfatte en samordnet plan for forskning og utvikling. Trolig vil det være ønskelig å legge om eksportnæringene fra industrielle råvarer til et variert tilbud av ferdigvarer for å kunne bygge et bredt kompetansegrunnlag og en fleksibel tilpasningsevne i så vel arbeidsstyrken som på lederplanet. Utdanning er et vesentlig instrument i denne prosessen. Endelig bør internasjonal markedsføring gis prioritet. Dette punktet er lett å overse for sosialøkonomer. Men for en nordmann i utlandet er det ikke vanskelig å sammenlikne norsk markedsføring med den finske, danske og svenske – og gremmes over forskjellen.

Stablisering og sparing

Perspektivgruppa anbefaler politiske tiltak for å sikre et rimelig sparenivå og en tilfredsstillende pris- og kostnadsutvikling. Men det er noe merkelig passivt ved den foreslåtte politikken. Fastkurspolitikken tas som gitt. Med så godt som fri kapitalbevegelse over landegrensene betyr dette i praksis at penge- og kredittpolitikken er utilgjengelig for motkonjunkturtiltak. Jeg ser ikke bort fra at dette kan være et beste en kan gjøre. Rapporten argumenterer grundig for de eksterne fordelen av en fastkurspolitikk; men jeg savner en omfattende diskusjon av de interne konsekvensene av å fraskrive seg pengepolitikken som instrument.

Gitt denne rollen for pengepolitikken, blir finanspolitikken stående igjen med alle de andre oppgavene. Rapporten peker på at den finanspolitiske prosessen er tungrodd, som selvfølgelig er riktig. I stedet beskrives et finanspolitisk opplegg som kan holde balanse i utenriksøkonomien og sikre sparenivået på mellomlang sikt.

En stram politikk anbefales for å kontrollere pris- og kostnadsutviklinga. Det vedgås at dette kan føre til høyere ledighet på kort sikt, men dette regnes som en rimelig pris å betale. Det er umulig å anslå med sikkerhet hvilket ledighetsnivå som er forenlig med tilfredsstillende prisstabilitet, om noe slik begrep eksisterer. Men det som burde være klart, er at politiske myndigheter i et lite land som Norge har enhver mulighet til å bringe partene i arbeidsmarkedet sammen, diskutere realistisk rammevilkårene for norsk økonomi, og hjelpe partene til å finne en gjensidig fordelaktig løsning. En slik diskusjon må gå videre enn de tradisjonelle lønnsforhandlingene, produktivitetstiltak og effektivi-

---

[4] Se for eksempel Valerie A. Ramey, «Non-Convex Costs and the Behavior of Inventories», stensilert notat, University of California, San Diego, juni 1988, eller Paul R. Krugman «Intraindustry Specialization and the Gains from Trade», *Journal of Political Economy,* 89 (5), 1981, ss. 959–973.

[5] Nye bidrag omfatter John Y. Campbell og Rober J. Shiller, «Cointegration and Tests of Present Value Models», *Journal of Political Economy,* 95 (5), 1987, ss. 1062–1088, og Steven N. Durlauf og Robert E. Hall, «Bounds of the Variances of Specification Errors in Models with Expectations», stensilert notat, Stanford University, juli 1988.

[6] Slike fenomener later til å bidra til å forklare paradokset om det tilsynelatende lave bidraget fra informasjonsteknologi til produktivitetsveksten i de fleste land, et punkt som Perspektivutredningen bemerker (side 140). Tilgjengelige data tyder på at vesentlige produktivitetsforbedringer på produksjonsstadiet oppveies av produktivitetstap på administrasjonsnivået. Se Lester C. Thurow, «Economic Paradigms and Slow American Productivity Growt». *Eastern Economic Journal,* 13 (4), 1987, ss. 333–343.

[7] Thurow, op. cit.

sering på administrasjonsleddet må gis like stor vekt som lønnsutviklinga. Noen erfaringer fra U.S.A. tyder på at denne ruten kan føre fram, som i tilfellet med Crysler Corporation. Ensidig angrep på de ansatte kan derimot gjøre mer skade enn nytte, som i den pågående konflikten i Texas Air.

Jeg er helt enig i at sparenivået er viktig; men jeg finner noen mangler ved analysen av sparepolitikken. For det første finner jeg igjen forbausende lite empiri. I boksen på side 69 leser jeg at det er «vanskelig å teste livsløpsteorien på norske historiske data». Kanskje det, og kanskje er jeg hårsår på dette punktet, men la meg i all beskjedenhet få lov til å peke på mine egne bidrag. I tester basert på norske husholdningsdata (som er noen av verdens beste) klarte Kerry Smith og jeg ikke å finne noen klar forkastning av livsløpsteorien[8]. Disse testene bygde imidlertid på endringer over tid, som er standard i litteraturen. Et pågående arbeid søker å analysere tverrsnittsvariasjonen i konsum og permanentinntekt på nivåform. Foreløpige resultater tyder på at konsumet er influert like mye av løpende som av permanent inntekt. Resultater basert på aggregerte kvartalsvise tidsseriedata kan fortolkes på liknende måte[9].

Vekten som rapporten legger på realrenten etter skatt er uholdbar av andre grunner også. Selv under livsløpshypotesen vil virkningen av slike endringer avhenge av den intertemporale substitusjonselastisiteten i konsumet. Denne elastisiteten er det riktig nok vanskelig å estimere med data som reflekterer kredittrasjonering, som bemerket i rapporten. Men en nylig publisert studie basert på amerikanske data[10] konkluderer med at den er nær null – folk er svært uvillige til å ofre forbruk nå i bytte for belønning senere, selv med betydelig belønning.

Argumentet i rapporten om renteincentiver til sparing har også en logisk svikt. Sett at substitusjonselastisiteten er stor nok, slik at en høyere realrente før skatt vil overtale folk til å konsumere mindre nå og mer siden. På kort sikt vil dette virke sparefremmende (jeg ser bort fra eventuelle formuesvirkninger i motsatt retning). Om noen år vil det imidlertid ha blitt «siden», slik at de som sparte mer i første omgang da vil ønske å bruke opp sparepengene. Økningen i spareraten blir da midlertidig.

Ramme og innhold

Analysene i perspektivutredningen setter en utmerket ramme for utforming av norsk politikk. Innholdet er imidlertid viktigere enn rammen. Incentiver bør suppleres med spesifikke initiativer. En stram finanspolitikk bør suppleres med konkrete planer for å unngå ledighet ved effektiv utnytting av arbeidskraft i virksomhet med økende produktivitet. Utredningen var nyttig – nå er det tid for handling.

[8] Knut Anton Mork og V. Kerry Smith, «Testing the Life-Cycle Hypothesis With a Norwegian Household Panel», manuskript for kommende artikkel i *Journal of Business and Economic Statistics.*

[9] Knut Anton Mork, «No Excess Sensitivity, No Excess Smoothness, and Still No Random Walk: Results form Aggregate Quarterly Consumption Data for Norway» og «Tax Withholding, Liquidity, and Consumption Expenditure»: A Comparison of Norwegian and Swedish Data», stensilerte notater, juli 1988.

[10] Robert E. Hall, «intertemporal Substitution in Consumption», *Journal of Political Economy*, 96 (2), 1988, 339–357.

Svar til Knut Anton Mork

AV
ERLING STEIGUM JR.[1])

Morks sterke kritikk av perspektivgruppens rapport bygger etter min mening til dels på et sviktende grunnlag og kan ikke få stå uimotsagt. Mork bruker overraskende sterke ord i sin kritikk. For eksempel spiller ifølge Mork perspektivgruppen rollen som «ideologer». Dette kommenteres først. Deretter tar jeg for meg den mer saklige del av Morks kritikk. Denne går på det empiriske grunnlaget for rapportens analyser og konklusjoner, næringspolitikken, og til sist stabiliseringspolitikken.

«Rollen som ideologer»

Blant norske økonomer er det å bli stemplet som «ideologer» svært lite flatterende, ja på grensen til det injurierende. Det går da også fram av sammenhengen at Mork bruker dette ordet i en svært negativ betydning. For å rettferdiggjøre denne karakteristikken påstår Mork at perspektivgruppen anbefaler at «næringspolitikken skal innskrenkes til incentiver bestemt av frie markeder. Skattesystemet skal legges om til å minimalisere vridning av incentivene, om nødvendig på bekostning av fordeling og rettferd. Et fall i sysselsettingen på kort sikt må tåles om nødvendig.» Det er ikke riktig at rapporten gir disse eller liknende sterke politiske anbefalinger. Denne tolkningen av rapportens innhold gir et forvrengt bilde av rapportens drøfting av tilbudspolitikk, effektivitetstap knyttet til skattesystemet og stabiliseringspolitikk for å rette opp ubalansen i norsk økonomi.

Rapporten tar utgangspunkt i de alvorlige problemene som preger norsk økonomi og legger vekt på å drøfte sammenhenger og avveiningsproblemer i den økonomiske politikken. Gruppen mente det var viktig å få belyst virkninger av ulike strategier i opprettingspolitikken, og det advares i rapporten mot lånefinansiert utsettelse av opprettingen. Mork kan være uenig i det faglige grunnlaget for denne type advarsler, men ideologi har det i hvert fall ingen ting med å gjøre.

I rapporten ble mye plass viet tilbudsstimulerende politikk som kan gi ny økonomisk vekst i Norge. Et viktig premiss for gruppen var at markedssystemet i Norge fungerer relativt dårlig. Det skulle derfor være rom for betydelige effektivitets- og omstillingsgevinster selv om alle selvsagt bør være klar over at systemet aldri vil fungere perfekt slik som i Arrow-Debreu teorien. (Jeg tror ingen som har observert deregulering av det norske kredittmarkedet på nært hold går rundt og tror at markedssystemet fungerer perfekt jfr. omtalen av dette i

[1]) Erling Steigum jr. var leder for utvalget bak perspektivutredningen.

rapporten.) Det må være tillatt å nevne i en offentlig utredning at «prisene er viktige incentiver. En viktig del av tilbudspolitikken er derfor å bedre prisdannelsen.» (s. 128) uten å bli stemplet av kolleger som laissez faire-ideologer eller regnet som faglig akterutseilte økonomer som ikke er klar over stordriftsfordeler, ulike markedsimperfeksjoner og at det ofte sløses internt i private bedrifter. Selv i Sovjet og China diskuteres det jo nå åpent og pragmatisk om bruk av markedsmekanismen som middel til å oppnå materiell velstandsøkning.
velstandsøkning.

Det er mulig Mork misforstår og tolker «tilbudspolitikk» som den økonomiske politikken til Reagan eller Tatcher og blir provosert av den grunn. Perspektivgruppen har selvsagt hatt den norske blandingsøkonomien som referanseramme uten noen spesielle internasjonale forbilder.

At Mork bruker så kulturelt og geografisk fjerntliggende land som Japan og Sør-Korea som argument for sterk statlig rolle i den norske industripolitikken er interessant. Jeg går ut fra at han vokter seg vel for ideologiske fallgruber når han hevder at i næringspolitikken bør «staten beholde en aktiv rolle (...) som planlegger, koordinator og katalysator for idéer og forandring.» Det skulle være interessant å vite om Mork mener denne anbefalingen er forankret i nyere norsk empiri.

Morks påstander om at perspektivgruppen omtaler samfunnsgrupper med avvikende syn som særinteresser som meler sin egen kake på samfunnets bekostning, og at rapporten gir inntrykk av «at økonomene er alene om å kunne uttale seg på vegne av samfunnet som helhet» er grove usakeligheter. Morks grunnlag for disse merkelige fortolkningene er et utsagn på side 20, som dreier seg om hvorfor det er så vanskelig å styre offentlige utgifter. Her står det som et av seks punkter: «Blandingen av private og offentlige interesser i næringsdrift har åpnet for at små grupper med sterke særinteresser har vunnet fram med krav om offentlig støtte.»

Det empirske grunnlaget

Mork etterlyser grundigere drøfting av det empiriske grunnlaget for beregningene og, om nødvendig, nye empirske studier av viktige sammenhenger.

Det empirske grunnlaget for gruppens analyser og beregninger er en rekke tidligere empiriske studier i Statistisk Sentralbyrå. Gruppen hadde dessverre for lite ressurser til å sette igang ny emprisk forskning. Jeg er enig med Mork i at det er et stort behov for bedre empirske studier av viktige makroøkonomiske sammenhenger og nøkkelparametre, og interessante prosjekter er i gang.

Rapporten framhever sterkt usikkerheten i beregningene, og i et eget vedlegg drøftes ulike metodeproblemer knyttet til makroøkonomiske framskrivninger på mellomlang sikt, blant annet usikkerhet om modellstrukturen og modellsammenhenger. Når det spesielt gjelder beregninger av effektivitetstap forbundet med næringsstøtte, går det klart fram av rapporten at beregningene er enkle, partielle og usikre. Det er viktig at denne type analyser, som har vært en mangelvare i norske offentlige utredninger, videreføres og det empirske grunnlaget forbedres.

Næringspolitikk

Som jeg allerede har vært inne på, synes det å være et stort avvik mellom Mork og perspektivgruppen i spørsmål om næringspolitikk. Mork er imidlertid lite konkret når det gjelder innholdet i en «aktiv næringspolitikk», men han synes å dele perspektivgruppens kritiske synspunkter på den aktive næringspolitikk som har vært ført her i landet de siste 15 år. Jeg vil for øvrig ikke gå god for Morks karakterisering av perspektivgruppen som «passiv» i nærings- og tilbudspolitikken. Det skulle vært interessant å få konkretisert hvordan Mork mener struktur- og omstillingsproblemene i norsk økonomi kan løses «gjennom et konstruktivt samarbeid mellom stat, næringslivsledelse og fagorganisasjoner.» Hans forsikring om at gjennom et slikt samarbeid «bør det være mulig å få norsk næringsliv avvent fra usunne støtteordninger og styrt mot et koordinert konkurranseframstøt mot utlandet,» er neppe nok.

Det at perspektivgruppen legger vekt på incentivenes betydning for omstillinger og strukturendring betyr ikke at den overser nytten av god kommunikasjon og samarbeid mellom myndigheter, næringsliv og fagorganisasjoner. Men samarbeid løser vel neppe problemene i fastlandsøkonomien hvis ikke lønnsomhetsforholdene og markedsincentivene ligger til rette for omstillinger og vekst?

Stabiliseringspolitikken

Mork reagerer på at fastkurspolitikken tas som gitt og at penge- og kredittpolitikken av den grunn blir bundet opp. Gruppen anså det imidlertid for ambisiøst (og trolig utenfor mandatet) å utrede spørsmålet om å gå over til mer eller mindre flytende valutakurs.

Mork har stor tro på «at de politiske myndighetene i et lite land som Norge har enhver mulighet til å bringe partene i arbeidsmarkedet sammen, diskutere realistisk rammevilkårene for norsk økonomi, og hjelpe partene til å finne en gjensidig fordelaktig løsning.» Her føler jeg at han undervurderer problemene knyttet til lønnsdannelsen i Norge, et problem som rapporten vier en del oppmerksomhet og som en har en del nyere erfaringer om.

Videre etterlyser Mork empiri om sparing og privat konsum, et felt hvor han gjør oppmerksom på egne bidrag. (Jeg går ut fra at Mork ikke mener å kritisere perspektivgruppen for at den ikke kjente til hans upubliserte arbeider fra 1988.) Grunnen til at gruppen ikke gikk nærmere inn på tidligere studier av konsumfunksjonen i Norge, var skepsis til om slike studier kaster noe godt lys over spareatferden etter deregulering av kredittmarkedet.

Mork mener rapporten legger en «uholdbar» vekt på realrenten etter skatt, og henviser til en fersk empirsk undersøkelse fra U.S.A. som finner at den intertemporale substitusjonselastisiteten er nær null. Han mener sogar at rapporten inneholder en logisk svikt fordi høy rente bare utsetter konsum midlertidig og neppe permanent.

Jeg er helt uenig med Mork i at realrenten etter skatt er av mindre betydning og minner om de betydelige inntektseffektene en må vente at realrenten etter skatt har i Norge. Selv om den intertemporale substitusjonseffekten skulle være liten, er det likevel all grunn til å tro at realrenten etter skatt betyr mye for etterspørselen etter boliger og annen konsumkapital, og for husholdningssektorens finansinvesteringer og kredittetter-

spørsel. Videre kan jeg ikke se at perspektivgruppen har gjort seg skyldig i noen logisk svikt ved å hevde at den private sparing påvirkes av realrenten etter skatt. Perspektivgruppen har ikke forutsatt at de som stimuleres til å spare mer (eller leve mindre på forskudd) ikke vil nyte godt av dette senere i livet.

Avslutning

Perspektivgruppen har ikke noe i mot saklig kritikk og er glad for at rapporten diskuteres og omtales. Det er likevel litt skuffende at mye av kritikken fra Mork virker usaklig, eller i beste fall misforstått. På undertegnede virker det som at Mork, fra sitt ståsted i Tennesse, ikke i samme grad som perspektivgruppen baserer vurderingene på erfaringer med den økonomiske politikken som har vært ført i Norge på og dagens alvorlige problemer i fastlandsøkonomien. Etter min mening er det litt naivt å tro at løsningen først og fremst ligger i bedre samarbeid mellom stat, næringsliv og fagorganisasjoner, og det er overraskende at Mork er så negativ til perspektivgruppens vektlegging av betydningen av å få markedene til å fungere bedre i norsk økonomi.

Gasskraft i drivhus Skal vi stoppe gasskraftutbyggingen?

I en artikkel i Sosialøkonomen nr. 3 1988 advarer Alfsen og Rosland mot gasskraft i Norge. De gjør dette på bakgrunn i anbefalinger fra Verdenskommisjonen for miljø og utvikling. Oslo Lysverker har planer om gasskraftutbygging, men er enig i at vi står overfor et valg av betydelig rekkevidde. Problemet er at de andre alternativene er blitt nedstemt ett etter ett. Skal gasskraft først bygges, anbefaler kommisjonen den løsning som planlegges i Oslo.

AV
JENS GÜNTHER OG KJELL KØBER*

Vi kan til å begynne med godta de tallverdier som gis om utviklingen i CO_2-balansen. For diskusjonen er det uinteressant om prognosen er noen prosent feil eller ikke. Er det et positivt miljøverntiltak å redusere CO_2-utslippene, så er det selve reduksjonen som teller.

Oslo Lysverker vil bygge ut varmekraft i de kommende årtier, og det skyldes ikke at vi neglisjerer CO_2-problemet. Vi ønsker ikke å være en «beroliger» som bagatelliserer spørsmålet, men tar det alvorlig.

Ikke i noe land stilles det oss bekjent krav til utslipp av CO_2. Det må bety at miljømyndighetene i alle land til nå vurderer at CO_2-problemet er av mer teoretisk karakter. Grunnen er trolig at man ennå ikke kan spore negative virkninger av utslippene. Det er fremlagt mange teorier om uheldige virkninger, slik at årvåkenheten er stor og det kan vel raskt komme signaler som må få konsekvenser for CO_2-produksjonen.

De første tungtveiende beskjeder om at det må være fornuftig å begrense CO_2-utslipp kommer fra Brundtland-kommisjonen. Så store utslipp som nå pågår kan lett tenkes å ha uheldige virkninger. All fornuft tilsier derfor å søke å begrense veksten i utslippene. Men det er lang vei fra å velge løsninger som gir lavest utslipp blandt alternativer som koster omtrent like mye, og til å velge kostbare løsninger med lave CO_2-utslipp bare av hensyn til CO_2.

En moralsk side

Generelt har forurensningsspørsmålet en moralsk side som både gjelder den enkelte og samfunnet: Hva vil jeg være med på i mitt strev for å skaffe meg det daglige brød, og hva skal samfunnet ta ansvaret for? Eksempelet med CO_2 aktualiserer f.eks. følgende utfordringer:

a) Skal jeg kjøre så mye bil som jeg vil?
b) Skal Norge produsere olje når den forurenser slik den brukes nå?
c) Skal Norge pålegge seg selv strenge CO_2-restriksjoner selv om det monner lite i global sammenheng?

Også Oslo Lysverker må stille seg slike spørsmål på byens vegne:

a) Hvordan få ned oljeforbruket?
b) Kan vi øke vannkraftutbyggingen?
c) Har vi andre alternativer enn varmekraft?

Vi har også deltatt i debatter og utredninger om miljøkonsekvensene av vår virksomhet, senest i forbindelse med rapporten fra SFT og Oslo

* Kjell Køber er utredningsleder og Jens Günther er sjefingeniør og leder av Varmeteknisk avdeling i Oslo Lysverker.

Kommune om «Ytterligere reduksjon av luftforurensningen i Oslo». Her prioriteres prosjektene etter «godheten» ut fra helsevirkninger, og CO_2-utslippet er derfor ikke med i analysen.

Når en leser verdenskommisjonens rapport, synes det som om prioriteringene spriker. Hvilke miljøproblemer er størst? Innen energiområdet prioriteres energiøkonomisering og fornybare energikilder, uten at vannkraft tas med! Med den skånsomme måte Norge bygger ut på burde vår vannkraft prioriteres høyere. Kjernekraften får også sitt pass påskrevet. Men dersom vi virkelig ønsker ren luft, er den en meget effektiv løsning. I praksis avskjærer kommisjonen oss fra denne løsning, slik også de politiske partier har gjort.

Hva så med oljefyringen? Dersom en virkelig ønsket å redusere den, kan det gjøres både med miljøavgifter og forbud. Oslo Lysverker holder så lave priser som mulig på elektrisitet, men staten legger på en elavgift, og Oslo kommune overfører i tillegg penger til bykassen som tilsvarer 10% av prisen. Det bidrar ikke til å vri forbruket i en miljøvennlig retning!

Ett for ett blir våre alternativer nedstemt:

– Vannkraften som ennå er unyttet er i store trekk vernet. Verdenskommisjonen gir ingen støtte til mer vannkraft.

– Kjernekraft blir ikke tillatt (var aktuelt i Oslo på 1960-tallet). Verdenskommisjonen åpner ikke for kjernekraft.

– Kullfyrte anlegg er nylig blitt nektet (på Slemmestad).

– Vindkraft og bølgekraft går ikke pga. lite vind og bølger og høye kostnader.

– Biomasse (vedfyring) har klare forurensningsulemper.

– Varmepumper er undersøkt og er delvis tatt i bruk, men har ulemper pga. kjølemidlet og fordi de ikke gir ny elektrisitet. De krever også et fjernvarmesysten som er kostbart i en del områder.

– Energiøkonomisering har hittil vist seg vellykket, men det går langsommere enn ventet å få de tusenvis av beslutningstakere med på tiltakene.

– Avfallsforbrenning er i bruk, men under sterke lokale protester. I avfall er det som kjent tilstede de fleste grunnstoffer.

– Rasjonering av energi ble sist nødvendig i 1959-60, og det er et mål i Oslo at mangel på energi ikke skal bli en bremse på byens utvikling.

Hvorfor vil vi ha gasskraftverk?

For det første fordi gassressursene er tilgjengelige, og det kan vise seg å bli det mest økonomiske alternativ for kraftproduksjon.

For det andre fordi gass er det reneste av de fossile brensler.

For det tredje fordi Oslo har anledning til å bruke gassen effektivt siden vi har et fjernvarmenett. Verdenskommisjonen anbefaler at varmtvannet fra elektrisitetsproduksjonen i varmekraftverk fordeles i bygninger. Det er nettopp hva vårt prosjekt går ut på.

En forutsetning for å bruke naturgass i kraftverk i Oslo er at det legges en rørledning til Oslo. Å gå veien om flytende naturgass er for dyrt. Men vi kan også bruke propan som alternativ.

Er først en rørledning lagt, kan gassen brukes direkte hos forbruker, slik også Verdenskommisjonen anbefaler. Det gir også effektiv bruk, og enda viktigere: gassen vil erstatte oljefyring. Oslo Lysverker har allerede sett på et slikt alternativ.

Oslo Lysverker har allerede ved hjelp av fjernvarme og enøk bidradd til å redusere CO_2-utslippet i byen. Fjernvarmeutbyggingen har til nå redusert årlig CO_2-utslippp med anslagsvis 100.000 tonn. Virkningene av redusert energibehov som følge av enøk-tiltak motsvarer en tilsvarende mengde CO_2 dersom innsparingen ekvivaleres med olje. Gjennom denne virksomheten effektiviseres energiforbruket i Oslo så mye som det praktisk sett er mulig med de ressurser som byen kan avsette til energiformål.

Oslo Lysverker får med slike tiltak et minimum av drivhusgassutslipp, og følger mange av anbefalingene til verdenskommisjonen. Men dersom det virkelig blir et overordnet mål å hindre drivhuseffekten, må myndighetene forby bruk av fossilt brensel. I transportsektoren vil det neppe være mulig på kort sikt, men innenfor annet energiforbruk vil vi uten videre kunne gå over til vannkraft og kjernekraft og erstatte oljeforbruket med elektrisitet, enten i direkte oppvarming eller via fjernvarme. Det vil føre til økte kostnader for samfunnet.

Adresseendring

Har du flyttet eller skiftet jobb? Husk å melde fra til foreningen pr. brev eller telefon (02) 17 00 35.

Abonnement

Abonnement løper til oppsigelse foreligger.

De siste års skatteendringer for lønnstagere

I denne artikkel vises utviklingen i skattesatsstrukturen og skattetrykk for lønnstagere de siste år. Mer bruttoskatt har gitt relativt lite av det som var forespeilet og skapt nye utilsiktede skjevheter. Dette bør i større grad være med i vurderingen for det videre skattereformarbeidet.

AV
TOR HERSOUG

1. Innledning

Det har de senere år vært ført en livlig debatt om skattereformer og bruttoskatt. Hovedargumenter for høyere bruttobeskatning har vært at det da reelt sett blir dyrere å låne. Folk ville følgelig ta opp mindre lån og rentenivået skulle gå ned. De reelle låneomkostninger for personer med ulik inntekt ville kunne utjevnes. Skattesystemet skulle derved bli mer rettferdig. Økt bruttobeskatning skulle gi rom for lavere marginalskattesatser på lønnsinntekt og derved stimulere til økt arbeidsinnsats. Ved at det blir mindre fordelaktig for dem med høy inntekt å ha store inntektsfradag, skulle man også få gjort skattesystemet mer progressivt reelt sett, ikke bare formelt sett ved høye marginale skattesatser.

Bruttoskatt har i debatten for mange fremstått som et enkelt middel som skulle løse svært mange av problemene ved skattesystemet og også være avgjørende for den makroøkonomiske styring av samfunnsøkonomien. Innvendingene mot økt vekt på bruttoskatt har fått en langt mindre fremtredende plass i debatten. Noen av innvendingene er at det skapes nye utilsiktede forskjeller mellom lønnstagere og selvstendige næringsdriv-

Tabell 1. *Beregnet skatt for 1988 etter alternative regler*

Bruttoinntekt	Fradrag utover standardfradrag	Skatt etter vedtatte regler for 1988	Skatt etter HKS-alternativet inflasjonsjustert	Skatt etter vedtatte regler for 1985 inflasjonsjustert	Differanse mellom 88-reglene og HKS-alternativet	Differanse mellom HKS-alternativet og 85-reglene	Differanse mellom 88-reglene og 85-reglene
80 000	0	21 202	21 110	20 840	92	270	362
	10 000	18 702	18 110	17 850	592	260	852
	20 000	16 202	15 110	15 100	1 092	10	1 102
100 000	0	28 042	28 210	28 080	– 168	130	– 38
	10 000	25 542	25 210	25 090	332	120	452
	20 000	23 042	22 210	22 100	832	110	942
	30 000	20 542	19 210	19 110	1 332	100	1 432
125 000	0	37 322	37 085	37 380	237	– 295	– 58
	10 000	34 092	34 085	34 140	7	– 55	– 48
	20 000	31 592	31 085	31 150	507	– 65	442
	30 000	29 092	28 085	28 160	1 007	– 75	932
150 000	0	48 372	47 490	48 220	882	– 730	152
	10 000	44 872	43 490	44 190	1 382	– 700	682
	20 000	41 372	39 960	40 700	1 412	– 740	672
	30 000	37 872	36 960	37 210	912	– 250	662
	40 000	35 142	33 960	34 220	1 182	– 260	922
	50 000	32 642	30 960	31 230	1 682	– 270	1 412
200 000	0	76 660	71 780	75 860	4 880	– 4 080	800
	20 000	67 501	63 780	65 480	3 721	– 1 700	2 021
	30 000	63 001	59 780	60 390	3 221	– 610	2 611
	40 000	58 501	55 780	55 700	2 721	80	2 801
	50 000	54 171	51 780	51 370	2 391	410	2 801
	75 000	45 421	42 750	42 105	2 671	645	3 316
250 000	0	108 260	100 030	107 460	8 230	– 7 430	800
	30 000	93 860	88 030	90 290	5 830	– 2 260	3 570
	40 000	89 060	84 030	84 600	5 030	– 570	4 460
	50 000	84 260	80 030	79 010	4 230	1 020	5 250
	75 000	72 851	70 030	66 035	2 821	3 995	6 816
	100 000	61 771	60 030	54 520	1 741	5 510	7 251
300 000	0	139 860	128 280	141 560	11 580	– 13 280	– 1 700
	30 000	125 460	116 280	122 990	9 180	– 6 710	2 470
	40 000	120 660	112 280	116 800	8 380	– 4 520	3 860
	50 000	115 860	108 280	110 610	7 580	– 2 330	5 250
	75 000	103 860	98 280	96 285	5 580	1 995	7 575
	100 000	91 860	88 280	82 160	3 580	6 120	9 700

Tabell 2. *Gjennomsnittlige gjeldsrenter i 1986 i kroner for lønnstagere 17 år og over etter alder og bruttoinntekt ifølge inntektsstatistikken. Kilde Statistisk Sentralbyrå.*

	Alle personer	Lønnstagers alder								
		Under 20 år	20–24 år	25–29 år	30–34 år	35–39 år	40–49 år	50–59 år	60–66 år	67 år og over
Totalt	18 329	2 408	8 309	18 838	24 594	26 543	22 123	13 158	8 268	2 428
Under 75 000	2 368	1 048	2 222	3 391	4 222	3 343	1 976	1 339	·	·
75 000– 99 999	4 475	3 274	4 472	8 418	7 064	3 270	3 700	1 673	·	·
100 000–124 999	8 931	4 420	7 941	11 814	11 272	10 526	7 684	7 301	·	·
125 000–149 999	14 941	4 712	14 146	18 156	22 536	16 492	13 817	8 773	·	·
150 000–199 999	24 317	·	17 198	29 040	32 103	29 150	22 533	13 640	·	·
200 000–249 999	33 815	·	·	40 981	38 597	45 021	32 777	21 961	·	·
250 000–299 999	49 324	·	·	·	56 704	62 943	57 551	23 873	·	·
300 000 og over	79 889	·	·	·	·	114 875	84 943	58 452	·	·

· betyr at tall mangler på grunn av få observasjoner.

ende, at det fraviker prinsippet om skatt etter evne der hvor det foreligger reelle utgifter til inntekts ervervelse, at det skaper forskjell mellom dem som får utgifter i arbeids medfør direkte betalt av arbeidsgiver og dem som ikke får det, at det vil bli en tendens til å omgjøre lønnsinntekter til næringsinntekter. Et problem ved flere ulike skattegrunnlag er at skattebelastningen avhenger av inntektssammensetningen. Det bidrar til å gjøre skatteplanlegging mer attraktiv.

Behovet for forenklinger har også stadig vært anført som argument for reform. De endringer som har vært foretatt i retning av økt bruttoskatt og utvidelse av skattegrunnlaget de senere år, har imidlertid bare ført til et mer komplisert system. Man står også i fare for å gjøre det ytterligere adskillig mer komplisert hvis man går inn på deling av selvstendiges inntekt i en bedriftsdel og en persondel, et spørsmål som blir mer påtrengende jo større vekt det legges på bruttobeskatning. Når man søker å utvide skattegrunnlaget, øker man lett antall komplikasjoner; f.eks. har innføring av skatt på fordel av rimelige lån fra arbeidsgiver medført et nytt omfattende sett av forskrifter.

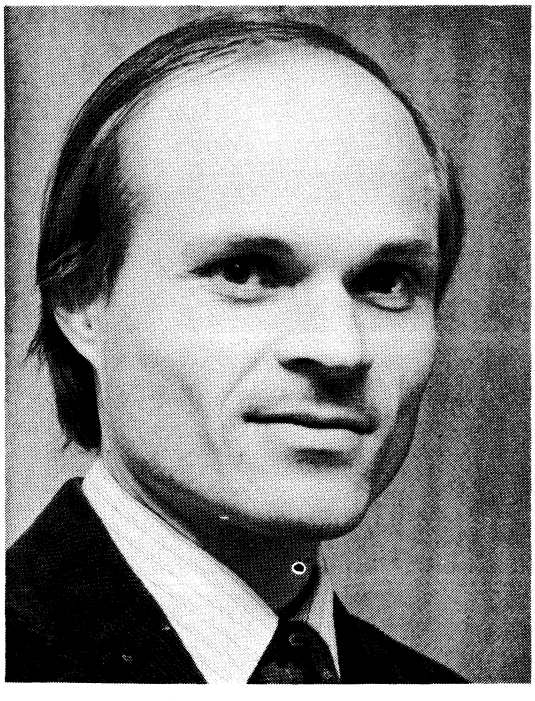

Tor Hersoug er cand. oecon fra 1971. Han er professor i økonomi ved UNIT-NTH.

2. Retningslinjer våren 1987 og vedtak høsten 1987

Våren 1987 ble det inngått et bredt politisk kompromiss om hovedretningslinjene for skattereformarbeidet, nedfelt i finanskomitéens innstilling om Stortingsmelding nr. 35 for 1986–87, Innst. S. nr. 258. Det var imidlertid visse avvik mellom Høyres, Kristelig Folkepartis og Senterpartiets opplegg (heretter kalt HKS) på den ene side og Arbeiderpartiets på den annen. HKS-alternativet var igjen et kompromiss mellom de tre deltagende partier, men de stod sammen om å presentere et regneeksempel med konkrete spesifikasjoner.

Toppskatt for høye inntekter kom inn som ledd i det bredere skatteforlik. Man tok ikke endelig stilling til beregningsgrunnlaget, som ble forutsatt nærmere utredet. Rente-utgifter på private lån skulle imidlertid ikke kunne trekkes fra i inntekten før toppskatten ble beregnet. Når det ikke forutsettes andre inntekter enn lønnsinntekt og ikke andre fradrag enn gjeldsrenter og standard fradrag, vil toppskatten fungere som en skatt på bruttoinntekt over et visst nivå.

Folketrygdavgiftens pensjonsdel skulle fortsatt regnes av pensjonsgivende inntekt og det skulle ikke være noen øvre grense. Helsedelen skulle ifølge HKS-alternativet regnes av nettoinntekten med samme fribeløp som kommuneskattens klassefradrag. For 1987 var det blitt vedtatt at helsedelen skulle regnes av pensjonsgivende inntekt. For 1988 ble det vedtatt å utvide beregningsgrunnlaget slik at det inkluderte utbetalte pensjoner og aksjeutbytte. Det samme beregningsgrunnlag gjelder for den toppskatt som ble vedtatt for 1988.

Nedenfor sammenlignes skattereglene for 1985 (siste år før økning i bruttosatsene), 1988, regjeringens forslag for 1989 og HKS-alternativet. Alle beløpsgrenser i skattesystemet er justert til 1988-priser, og avrundet til nærmeste 100-krone eller 1 000-krone. Det er da forutsatt en gjennomsnittlig konsumprisstigning fra 1987 til 1988 på 6,5%, som neppe vil overvurdere prisstigningen. For 1989-budsjettet er regjeringens eget inflasjonsanslag på 4% fra 1988 til 1989 brukt, selv om det kan synes noe optimistisk. Skatt for ulike kombinasjoner av inntekt og fradrag utover minstefradraget er beregnet etter HKS-alternativet og vist i tabell 1. Det er brukt de samme inntekts- og fradragskombinasjoner som i Innst. 258. Tabellen viser også de skattebeløp man ville få etter de vedtatte regler for hhv. 1988 og 1985.

Det er forutsatt at bruttoinntekten bare består av

lønnsinntekt og at minstefradraget benyttes. Da viser tabell 1 skattebyrden ved de ulike regler. Det som ikke kommer frem, er de skatteskjerpelser som er foretatt ved at banksparing og aksjesparing med skattefradrag gir mindre skattereduksjon, ved at det er strammet inn på mulighetene for inntektsfradrag ved premie til egen pensjonssparing, ved at den økonomiske fordel ved firmabil er redusert, ved at en mindre del av utgifter til arbeidsreiser kan trekkes fra i nettoinntekten osv.

Tabell 1 viser også forskjell i skatt etter de vedtatte regler for 1988 og HKS-alternativet. Positive tall betyr at gjeldende regler gir mer skatt enn alternativet. Nest siste kolonne i tabellen viser forskjellen mellom HKS-alternativet og 1985-reglene. Positive tall betyr at HKS-alternativet gir mer skatt enn 85-reglene. Skatteøkningen fra 1985-reglene til 1988-reglene er gjengitt i siste kolonne.

Av tredje siste kolonne i tabell 1 kan man se at de regler stortingsflertallet, bestående av Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, vedtok for 1988, gir mer skatt praktisk talt på alle inntektsnivåer og for alle fradragsbeløp enn det opplegget Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet var enige om våren 1987. For små inntekter er skatteøkningen større jo større fradragene er, mens for høye inntekter blir skatteøkningen mindre jo større fradragene er.

Sammenlignet med hvordan man reelt skattla inntekt i 1985 ser man at HKS-alternativet innebærer en ubetydelig skatteøkning for små inntekter og en ubetydelig til moderat skattelettelse for midlere inntekter. Med høy inntekt og små eller ingen ekstra fradrag ville man derimot fått en betydelig skattelettelse. Det henger sammen med at man i HKS-alternativet har redusert høyeste marginalskatt vesentlig, og det må nødvendigvis måtte slå ut for de høyeste inntekter. På den annen side ser man at de med høy inntekt og store fradrag får en tildels betydelig skatteøkning. Årsaken er den relativt høye toppskattesatsen i HKS-alternativet.

Sammenligner man dagens regler med 85-reglene, ser man at det har funnet sted en skatteøkning for praktisk talt alle kombinasjoner av inntekt og fradrag. Økningen er størst når man har relativt store fradrag. Det gjelder på alle inntektsnivåer.

Uten at det fremgår av tabellen kan det sies at 1989-forslaget gir små utslag opp og ned fra 1988 for inntekter opp til 200 000 kroner uansett størrelsen på fradragene. For høye inntekter blir det en relativt beskjeden skattelettelse hvis man har små eller ingen fradrag og en noe større skatteøkning hvis man har store fradrag. Det blir imidlertid en reell ekstra skatteøkning for alle hvis inflasjonen blir større enn de 4% regjeringen forutsetter.

3. Utviklingen i bruttosatser

Det er vanlig å regne folketrygsavgiftens pensjonsdel som et bruttoskattelement. I 1985 var satsen 6,3%. En økning i bruttosatsen på 0,7% fant sted i 1986. Det store bruttoskattspranget kom imidlertid i 1987, da det ble vedtatt at folketrygdavgiftens sykedel, fra da av kalt helsedel, ikke lenger skulle regnes av nettoinntekt, men av pensjonsgivende inntekt og utbetalte pensjoner mv., og satsen ble hevet. Øvre grense for pensjonsdelen ble fjernet. For 1988 er helsedelen redusert. I tillegg kommer en toppskatt på 6% for inntekter over 180 000 kroner i skatteklasse I. Beregningsgrunnlaget for helsedelen og toppskatten er utvidet til å inkludere aksjeutbytte. For høyere inntekter kommer samlet bruttoskatt på 15,2%. I HKS-alternativet er satsen for lavere og midlere inntekter 5,5%, som er vesentlig lavere enn det som er vedtatt for 1988. For 1989 er satsene foreslått å være hhv. 8,9% og 17,4%.

Figur 1 illustrerer utviklingen i bruttoskattesatsene fra 1985 til 1989, alt justert til 1988-kroner. HKS-alternativet er også tegnet inn. Til høyre for figuren slutter bruttoskatten i 1985 ved 12 ganger grunnbeløpet i folketrygden, og satsen reduseres fra 7,4% til 0,7% i 1986 ved 12G, som tilsvarer hhv. 377 100 og 381 100 1988-kroner. Figuren er strengt tatt ikke riktig for små inntekter idet det er en minstegrense for hvor man begynner å betale pensjonsdelen. Dette tas igjen ved høyere sats i et lite intervall over denne minstegrense.

4. Totale marginale skattesatser

Det har vært et uttalt ønske å få ned samlet marginalskatt på arbeidsinntekter hvor hensikten er å stimulere arbeidsinnsats, gjøre svart arbeid relativt sett mindre fordelaktig og bidra til samfunnsmessig bedre utnyttelse av arbeidskraften.

Hvis man foretar en ren omlegning, altså med uendret skatteproveny, kan man øke bruttoskattesatsen med f.eks. 5 prosentpoeng og redusere nettoskattesatsene over hele linjen med mer enn 5 prosentpoeng siden nettoinntekten er mindre enn bruttoinntekten. Dermed vil den samlede marginale skattesats på arbeidsinntekter alt ialt kunne bli noe redusert.

I de årene man hittil har økt bruttobeskatningen, har man oppnådd beskjedne resultater på dette felt. Det henger sammen med at man ikke bare har lagt om skattesystemet, men også økt skattenivået. Det har man gjort på en slik måte at marginalskattene har holdt seg relativt høye.

Figur 2 viser utviklingen i samlet marginal skattesats på arbeidsinntekt fra 1985 til 1988 og 1989 når man bare har standard inntektsfradag. Man har fått skåret vekk de høyeste marginalsatser, men det gjelder først for inntekter over 248 000 kroner. Fortsatt er høyeste sats godt over 60%, og i andre deler av inntektsskalaen er faktisk marginalskatten gått noe opp.

Figur 1. *Marginale skattesatser på bruttoinntekt etter bruttoinntekt i 1988-kroner, skatteklasse I, bare lønnsinntekt*

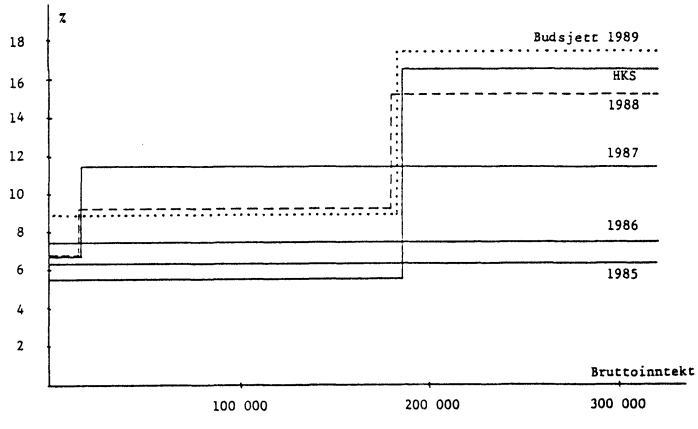

Figur 2. *Totale marginale skattesatser etter bruttoinntekt i 1988-kroner, skatteklasse I, bare standard fradrag og lønnsinntekt*

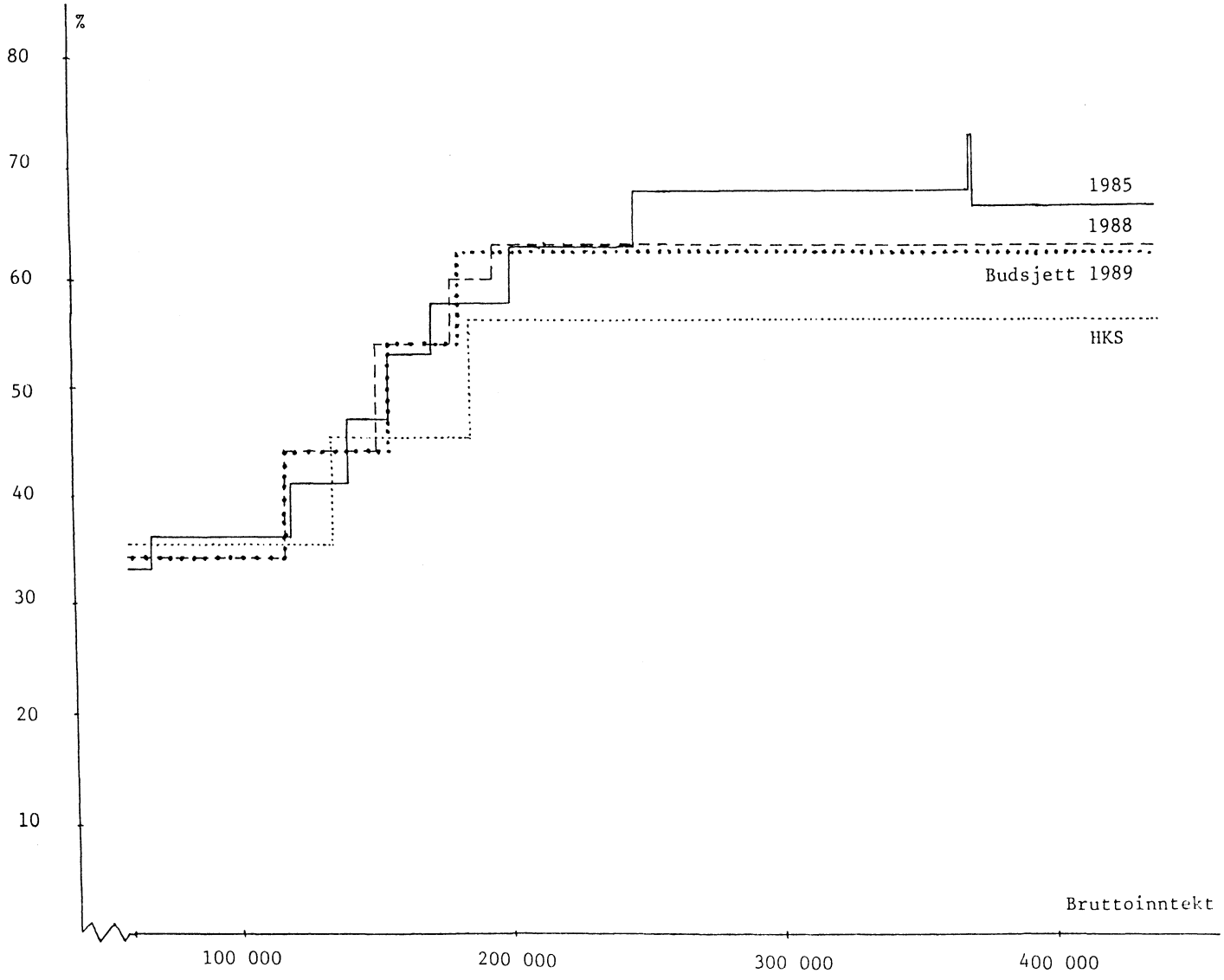

I forbindelse med budsjettarbeidet høsten 1987 foretok Finansdepartementet skjønnsmessige beregninger av antallet skatteytere med ulike totale marginale skattesatser for 1986, 1987 og 1988. Beregningene viste at 9% av alle skatteytere i 1986 hadde over 60% i marginalskatt. Andelen økte til 10% i 1987, og ble anslått å øke til hele 21% for 1988. Dette indikerer at arbeidet med å redusere høye marginalsatser fikk lav prioritet under vedtagelsen av 1988-reglene. Budsjettet for 1989 gir liten endring fra 1988.

HKS-alternativet er også inntegnet og viser en markert reduksjon i marginalskatten sammenlignet med 88-reglene. Høyeste sats ligger allikevel fortsatt godt over 50%.

5. Netto marginalsatser

Som nevnt har viktige siktemål med skattereformarbeidet vært både å redusere og utjevne skattefordelene ved gjeldsrentefradrag. Figur 3 viser utviklingen i nettoskattesatsene fra 1985 til 1988 og 1989. Med lavere nettoskattesatser blir skattereduksjonen pr. krone gjeldsrentefradrag mindre. Figuren viser at forskjellen for lave og høye inntekter i så henseende er blitt mindre. For høye inntekter er skattefordelen ved gjeldsrenter blitt merkbart mindre og det videreføres i 1989-forslaget. I HKS-alternativet ser man at forskjellen mellom høy og lav inntekt er ytterligere utjevnet og skattefordelen for høyinntektstagerne ytterligere redusert.

Forskjellen mellom 1988-reglene og HKS-alternativet er her ikke uvesentlig. Med 15% rente er renten etter skatt 11,3% og 7,8% for hhv. lav og høy inntekt (11,2% og 8,2% i 1989), mens den ville vært 10,5% og 9,0% med HKS-alternativet.

6. Gir mer bruttoskatt bedre balanse i økonomien?

En av begrunnelsene for omlegning til mer bruttoskatt har vært å gjøre privat opplåning mindre fordelaktig. Dermed ville privat konsumetterspørsel avta og det ville bli bedre balanse i økonomien mellom etterspørsel og produksjon. Dette er en påstand foreløpig uten begrunnelse i faktiske observasjoner.

Antagelsen om at når verdien av rentefradraget i form av lavere skatt blir redusert, vil man oppta mindre lån og følgelig etterspørre mindre varer og tjenester, har intuitiv

appell. Den er imidlertid ikke blitt verifisert av statistiske analyser av privat konsumetterspørsel. I de «offentlige» modeller som er utviklet til bruk for nasjonalbudsjettarbeid, langtidsprogrammer og andre økonomiske analyser, har man foreløpig ikke vært istand til å innpasse en slik effekt i modellene.

En effekt man *har* fått tatt hensyn til, er at økte renteutgifter reduserer samlet privat disponibel inntekt, og at det fører til redusert privat konsum. De skatteendringer som er foretatt de siste år, har ikke bare representert en omlegning, men også en skatteøkning. Og det bidrar til å dempe privat konsumetterspørsel. Men ifølge modellene kunne den samme reduksjon i konsumetterspørselen vært oppnådd ved å trekke inn tilsvarende mengde disponibel inntekt ved enhver annen endring i skatte- og avgiftssystemet. En ren omlegning av inntektsskatten i retning av lavere nettoskattesatser og høyere bruttoskattesatser med uendret skatteproveny, vil ikke føre til noen endring i privat konsumetterspørsel ifølge de økonometriske modeller. Heller ikke når det gjelder boliginvesteringer har man greid å innpasse i modellene noen effekt av en slik skatteendring.

At man ved statistiske analyser – til tross for adskillig arbeid – ikke har oppnådd å identifisere noen effekt av redusert verdi av rentefradrag, behøver ikke bety at det ikke faktisk *er* en viss effekt. Andre faktorer som har betydning for konsumetterspørselen, kan ha variert samtidig på slike måter at effekten av endringer i rente etter skatt ikke har vært mulig å få entydig frem. Dessuten var det mengderegulering av utlån frem til 1. januar 1984. Men det manglende resultat ved statistiske analyser kan indikere at effekten på privat konsumetterspørsel av en ren omlegning – dvs. uendret skatteproveny – i retning bruttobeskatning ikke er sterk.

7. Gir mer bruttoskatt lavere rente?

En annen påstand som ofte har vært fremsatt, er at omlegning til mer bruttobeskatning vil gi lavere rentenivå. Med stort underskudd på driftsbalansen overfor utlandet må Norge netto øke sine lån fra utlandet, og er i investorers øyne en potensiell kandidat for devaluering på kortere eller lenger sikt. For å tiltrekke nok utenlandsk valuta, må derfor rentenivået i Norge være høyere enn i utlandet. Jo større Norges underskudd er, desto større må renteforskjellen være. I tillegg kommer effekten av at et høyt rentenivå gir privat sektor store renteutgifter. Privat sektor, som nå har langt større samlet gjeld enn samlede fordringer, får derfor også større netto renteutgifter jo høyere rentenivået er. Det trekker disponibel inntekt bort fra privat sektor og vil bidra til redusert etterspørsel etter varer og tjenester.

Hvis man reduserer samlet innenlandsk etterspørsel – både offentlig og privat – på andre måter enn ved høyt rentenivå, vil det altså gi rom for lavere rentenivå mht. inngangen av utenlandsk valuta. *Økning* i skattene vil følgelig gi rom for lavere rentenivå. En ren *omlegning* i retning av mer bruttobeskatning, vil ikke gi mulighet for lavere rentenivå hvis man skal holde seg til de økonometriske modeller, fordi samlet privat etterspørsel ikke endres. Hvis man allikevel tror at det er en viss slik effekt, kan den, som foran diskutert, neppe være særlig sterk. En ren omlegning vil derfor ha lite gjennomslag på rentenivået.

På lengre sikt er det tvilsomt om Norge har mulighet til å ha en *realrente* som avviker vesentlig fra utlandets, altså den nominelle rentesats justert for inflasjonsforskjellen i forhold til utlandet, uansett skattesystem og skattenivå. Det henger sammen med mulighetene for internasjonale kapitaloverføringer, som det er blitt stadig vanskeligere å demme opp for. På kort sikt kan det være visse muligheter for å opprettholde en realrente som er forskjellig fra utlandets. På lengre sikt vil forsøk på å opprettholde renteforskjeller føre til kapitalbevegelser som etterhvert tvinger frem valutakursendringer og rentejusteringer.

8. Sparing og kapitalanvendelse

Det har ofte vært fremholdt at ulike former for skattefavoriseringer har ført til at kapitalen investeres på måter som kaster lite av seg samfunnsøkonomisk sett. Spørsmålet om brutto- versus nettoskatt for personer har imidlertid betydning for en temmelig avgrenset del av realinvesteringene i Norge, nemlig investering i nye boliger som hovedsakelig har sin basis i lønnstageres etterspørsel etter bolig. Men denne sektor er ikke uvesentlig.

Lavere skattesatser til anvendelse på finanskapitalinntekt og renteutgifter gjør investering i bolig relativt mindre attraktivt i forhold til andre spareformer sett fra husholdningenes synspunkt. Det skulle gi samfunnsøkonomisk riktigere signaler til husholdningene. Her har man oppnådd endel de siste år, jfr. figur 3., men HKS-alternativet går i så henseende enda lenger.

Når man som i 1988 har vedtatt at aksjeutbytte skal inngå i grunnlaget for helsedelen og toppskatten (i 1989 bare toppskatten), bidrar man imidlertid til at boliginvestering blir relativt gunstigere i forhold til å kanalisere sparing til realinvesteringer over aksjemarkedet.

Det kan også sies at skattereglene stimulerer til overinvestering i varige forbruksgoder (utenom investering i biler, som er høyt avgiftsbelagt), selv om varige forbruksgoder utenom boliger klassifiseres som privat konsum i nasjonalregnskapet. Lavere nettoskattesatser gir riktigere samfunnsøkonomiske signaler til husholdningene også her.

Det avgjørende i disse spørsmål er de skattesatser som kommer til anvendelse for finansinntekter og renteutgifter, altså nettoskattesatsene og ikke bruttoskattesatsene i seg selv. Bruttoskattesatsene blir bare et spørsmål om å sikre nok skatteinntekter. Hvis man finner rom for skattelettelser samtidig som man reduserte nettoskattesatsene, behøvde man ikke gjøre mer. Hvis man ønsker å opprettholde skattetrykket, eventuelt øke det, kan det være nærliggende å øke skattesatsene på bruttoinntekt samtidig. I prinsippet kunne man imidlertid ha tenkt seg det samme skatteprovenyet fremskaffet ved endringer i andre skatter og avgifter.

Finansinntektsbeskatningen må forøvrig sees i sammenheng med formuesbeskatningen. For neste år foreslås en økning i skattesatsen for formue i høyeste progresjonstrinn på 0,1% til 2,4%. Økningen i seg selv er beskjeden, men bevegelsen går i gal retning hvis man ønsker å stimulere privat sparing. Med 12% rente på et bankinnskudd får man beholde 6,6% etter inntektsskatt hvis man har en marginal nettoskattesats på 45,3%. Med f.eks. 6% inflasjon, får man da en realrente etter

Figur 3. *Marginale skattesatser på nettoinntekt etter bruttoinntekt i 1988-kroner, skatteklasse I, bare standard fradrag*

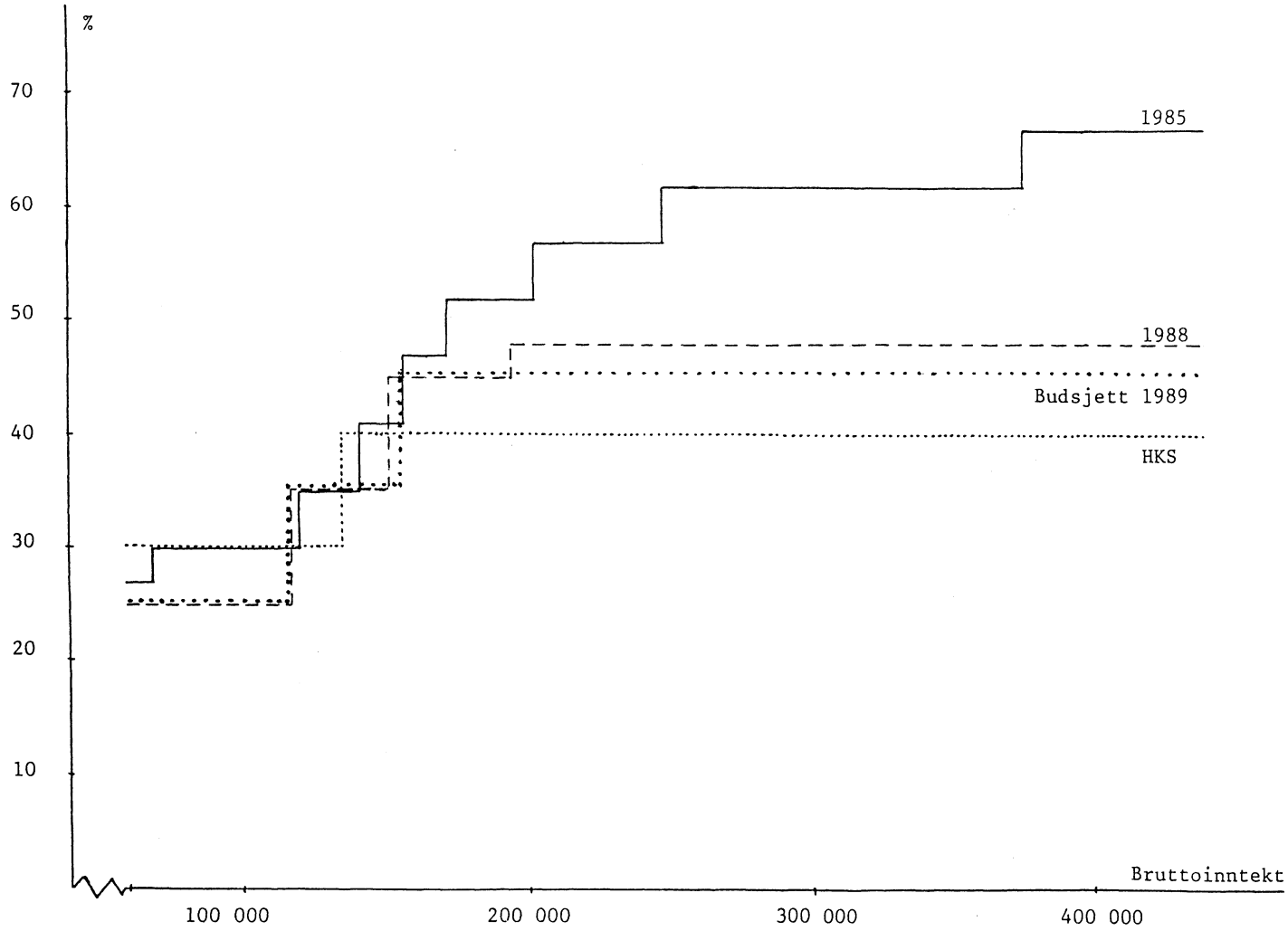

skatt på sparebeløpet på 0,6%. Hvis man i tillegg må betale 2,4% formuesskatt på bankinnskuddet, blir realrenten etter skatt –1,8%.

9. Gir mer bruttoskatt større rettferdighet?

Et hovedargument for omlegning av skattesystemet er at det gamle systemet var urettferdig. En generell diskusjon om hva som er rettferdig og ikke rettferdig blir lett lite fruktbar. Noen argumenterer som om systemet alltid blir mer rettferdig jo større utjevning man får til. Andre synes størst mulig utjevning ikke er rettferdig, og mener f.eks. at det er rettferdig at man får beholde minst halvparten av hver krone man tjener.

Når det gjelder rettferdighet i forhold til reelle låneomkostninger, er det blitt drøftet under punkt 5. Det andre aspektet ved rettferdighet i denne sammenheng er graden av reell progressivitet i skattesystmet. Mange har ønsket at de med høy inntekt og høye fradrag, og derfor relativt lav effektiv skattesats, skulle betale mer. Det har man fått til. På grunn av reell skatteøkning har praktisk talt alle lønnstagere kommet dårligere ut i 1988 (og vil i 1989) i forhold til en inflasjonsjustering av 1985-reglene, men særlig de med høy inntekt sammen med store fradrag.

Hvis man anser dette rettferdig, har man oppnådd mer rettferdighet på dette punkt mellom *lønnstagerne.* Derimot har man trolig skapt større forskjeller mellom lønnstagere og selvstendige. For en lønnstager og en selvstendig med samme personlige forbruk vil nok ofte lønnstageren betale vesentlig mer i skatt. Denne forskjell har sannsynligvis økt nå. De såkalte nullskatteytere har nok sjelden lønnet arbeid som hovedinntektskilde, og de blir i begrenset grad berørt av bruttoskatten.

Man kan si at mer bruttoskatt skaper en ny urettferdighet for dem som har reelle utgifter til inntekts erverv-else av en viss størrelse som lønnstagere. De som får sine utgifter direkte betalt av arbeidsgiver, slipper å betale bruttoskatt på utgiftene, mens andre må betale bruttoskatt på beløpet.

Man kan også stille spørsmålet om den inntektsfordelingsvirkning siste års skatteomlegning har hatt, er rettferdig når det gjelder fordeling mellom generasjoner. Som ung i etableringsfasen har man gjerne relativt store renteutgifter. I senere år av ens liv er ofte renteutgiftene mindre, og inntekten også ofte høyere. Dette spørsmål drøftes nærmere i neste avsnitt.

10. Inntektsfordeling mellom generasjoner

De siste års skatteendringer har påvirket yngre familier i etableringsfasen, da man normalt har små barn, i sterkere grad enn eldre. Den viktigste grunn er at man i etableringsfasen pådrar seg relativt stor gjeld, særlig til bolig og utdannelse.

Det er blitt påpekt at gjeldsrentebeløpet er større jo større inntekt man har. Omlegning til mer bruttoskatt hevdes da å ramme høyinntektsgruppene mer enn lavinntektsgruppene. I gjennomsnitt er det riktig, men det skjer også en omfordeling fra dem i etableringsfasen til dem som er eldre, en omfordeling som finner sted innenfor alle inntektsgrupper. Riktignok vil de som er i etableringsfasen, få fordel av omlegningen når de selv er blitt eldre og har lite eller ingen gjeld, men det er ikke tilstrekkelig til å kompensere forverringen i en lang fase med relativt stor gjeld.

I tabell 2 er gjeldsrenteutgiftene fordelt både etter alder og inntekt. Kolonnen for «Alle personer» viser tydelig hvordan gjeldsrenter, som forventet, øker med økende inntekt. Ser man nærmere på gjeldsrentebeløpet for hver inntektsgruppe, ser man at maksimalbelastningen kommer på et tidligere tidspunkt enn for alle inntektsgrupper under ett. For inntektsgruppen 75–100 tusen og 100–125 tusen har gjeldsrentebeløpet maksimum i aldersgruppen 25–29 år. Lønnstagere i inntektsgruppene 125–150 tusen og 150–200 tusen har mest gjeldsrenter i alderen 30–34 år. De med enda høyere inntekt har mest gjeldsrenter i alderen 35–39 år, men det må sees i lys av at det ikke er oppgitt tall for de yngste aldersgrupper fordi det er så få unge som har såvidt høy inntekt.

De skatteendringer som har funnet sted de siste år, har ikke representert en ren omlegning med uendret proveny, men også en skatteøkning. I tillegg er ikke nettosatsene blitt redusert proporsjonalt med økningen i bruttosatsene over hele linjen, kfr. figur 1–3. Derfor slår endringene mht. livsfase forskjellig ut for ulike inntektsnivåer. En inntektstager med f.eks. 100 000 kroner i bruttoinntekt og 30 000 kroner i gjeldsrentefradag får en skatteøkning fra de inflasjonsjusterte 1985-reglene til 1988 som er 1 470 kroner større enn hvis inntektstageren ikke hadde hatt ekstra fradrag. Dette kan leses ut av siste kolonne i tabell 1. En med 150 000 kroner i inntekt og 50 000 kroner i rentefradrag får 1 260 kroner mer i skatteøkning i forhold til samme inntekt og intet rentefradrag. For høyere inntekter stiger forskjellen merkbart. Skatteøkningen med 300 000 kroner i inntekt og ingen ekstra fradrag utgjør –1 700 kroner (altså en skattelettelse), mens den utgjør 9 700 kroner, altså 11 400 kroner mer, hvis man samtidig har et rentefradrag på 100 000 kroner.

Hvis man har barn, blir forskjellen i skatteendring mellom generasjonene svekket med noen hundrelapper. Det henger sammen med at barnetrygden har økt ganske sterkt. Barnetrygden for første barn har reelt økt med 28% fra 1985 til 1988. Samlet barnetrygd for to barn har reelt økt med 20%, og har man tre barn som kvalifiserer for barnetrygd, har utbetalt beløp reelt økt med 15% fra 1985 til 1988. I motsatt retning trekker mangelfull inflasjonsjustering av forsørgerfradraget og foreldrefradraget. Forsørgerfradraget pr. barn under 16 år har reelt sunket med 15% fra 1985 til 1988. Tilsvarende har foreldrefradraget reelt sunket med 19%. Og øvre fradragsgrense for dokumenterte utgifter til pass av barn er reelt blitt redusert med 12–14% avhengig av om man har ett eller flere barn. Samlet sett kommer disse elementer ut på pluss-siden for barnefamiliene. Budsjettet for 1989 fortsetter samme spor med relativt sterk vekst i barnetrygd og reell nedgang i de øvrige komponenter.

11. Sluttord

Det sies ofte at man ikke må blande sammen skattesystem og skattenivå. Hvis man skulle hatt like høyt skattenivå som idag uten å øke bruttoskatten, måtte samlet marginalskatt vært enda høyere og skattefordelen ved rentefradag enda skjevere og enda større enn i 1985, kunne man tenkes å si. Men dette resonnementet forutsetter at det ikke er andre alternativer. Man kunne f.eks. ha økt merverdiavgiften i stedet. For det annet er argumentene for økt bruttoskatt ikke blitt fremført som en gunstig måte å øke skattenivået på, men som et middel til å rette opp uheldige sider ved skattesystemet slik det var. Og da tenkte man seg absolutte bedringer i forhold til utgangsnivået. I denne artikkelen har vi vist at mulighetene til å oppnå de positive virkninger av en skatteomlegning bare er utnyttet i begrenset grad. I tillegg har det oppstått nye skjevheter. I iveren etter å benytte en «lettvint» måte å øke skattetrykket på, har man nærmest ignorert disse. Noen av skjevhetene kan utbedres ved justeringer i beregningsgrunnlagene, andre bare ved å redusere den personlige inntektsbeskatning.

Kommentar til Tor Hersoug

AV
KÅRE P. HAGEN*

1. Redaktørene har bedt meg om en kommentar til Hersougs vurderinger av de siste års skatteomlegninger. Jeg antar at den viktigste grunnen for dette er at jeg i sin tid var medlem av Skattekommisjonen, og i den grad Regjeringen har fulgt kommisjonens innstilling, må jeg kanskje regnes som medansvarlig for den systemomlegning som har funnet sted. Jeg vil i det følgende få komme med noen synspunkter på overgangen til bruttobeskatning som var et av de reformforslag som et stort flertall av kommisjonens medlemmer gikk inn for. Når det gjelder de senere års utvikling i de faktiske skattesatser, så vil jeg her bare vise til at kommisjonen gikk inn for betydelige satsreduksjoner både i de totale skattesatser og i satsene på nettoinntekt.

2. Hovedsvakhetene ved vårt inntektsskattesystem har vært høye og progressive skattesatser på et sterkt eroderende skattegrunnlag. Skattegrunnlaget er blitt uthulet både via overhåndtakende inntektsfradrag og via sterk forskjellsbehandling av inntekter på kapitalsiden. Spesielt i sammenheng med et uavkortet nominelt rentefradrag førte dette til at skatteplanlegging ble en stadig mer populær folkesport, ikke minst gjennom lønnsomme arbitrasjemuligheter ved lånefinansierte plasseringer på om-

* Kåre P. Hagen er professor i samfunnsøkonomi ved Norges Handelshøyskole.

råder med skattebegunstiget avkastning.

Både fra et rettferdighets- og effektivitetsmessig synspunkt er et slikt system lite heldig. På rettferdighetssiden bryter det med det horisontale likhetsprinsipp som krever at skattytere som er i samme økonomiske situasjon, behandles likt. Men skattytere som har kunnet transformere sin lønnsinntekt over i skattebegunstigede kapitalinntekter er blitt lettere beskattet. Boliginvesteringer har vært bare ett eksempel på dette. På incitamentsiden har høye satser på brutto inntekt gjort det lite attraktivt å yte noe ekstra i arbeidsmarkedet samtidig som systemet har oppmuntret til å søke etter smarte tilpasninger i kapitalmarkedet der lånekostnadene dels er blitt betalt gjennom rentefradraget og dels gjennom inflasjonen.

Jeg vil hevde at om en ønsker å redusere incitamentene til skatteomgåelser innenfor et inntektsskattesystem, så er en nødt til å gå over til en mer sjablonpreget beskatning med lavere satser på et bredere grunnlag som i mindre grad lar seg manipulere av skattyteren. Derved vil en gi opp noe av millimeterrettferdigheten ved at systemet vil ta mindre hensyn til reelle økonomiske forskjeller mellom skattyterne. En får altså mer lik behandling av skattytere som er i økonomisk forskjellig situasjon. Dette kan komme i konflikt med det vertikale rettferdighetsprinsipp som krever at personer i forskjellig situasjon behandles ulikt. Men det lar seg neppe gjøre å imøtekomme begge disse rettferdighetsprinsippene fullt ut innenfor et og samme system. En blir derfor nødt til å foreta en avveining mellom disse to formene for rettferdighet. En kan se de siste års omlegninger slik at en har bestrebet seg på å oppnå en større grad av horisontal likhet i beskatningen, men da trolig på bekostning av en del større vertikal urettferdighet. Om dette fører til et totalt sett mer rettferdig system, vil være avhengig av øynene som ser. Jeg vil for egen del tro at horisontal likhet er det rettferdighetsprinsipp som har størst appell for de fleste fordi brudd på dette prinsippet er lettere å observere, og fordi skattemessig foorskjellsbehandling av skatteytere som reelt sett er i samme økonomiske situasjon synes å virke mer demoraliserende enn det motsatte forhold. Det er her nok å vise til debatten omkring nullskattyterproblemet som av de fleste er ansett som et betydelig rettferdighetsproblem.

3. Overgang til større vekt på bruttobeskatning med korresponderende reduksjon i netto skattesatser har hatt som resultat at den skattemessige betydning av rentefradraget er blitt betydelig redusert. I løpet av 2 år er renter etter skatt steget med rundt 50% for skattytere i høyeste progresjonsintervall. Dette innebærer en tilsvarende økning i prisen for å disponere fremtidig inntekt til konsum i dag, eller økning i godtgjørelsen for å utsette bruken av dagens inntekt til senere. Det er bemerkelsesverdig dersom en slik dramatisk prisøkning ikke skulle få noen betydning for markedstilpasningen i kredittmarkedet. Hersoug viser til at det i Norge ikke er blitt foretatt statistiske analyser om sammenhengen mellom renter etter skatt og nettosparing og at renteavhengige størrelser heller ikke er blitt bygget inn i eksisterende makromodeller. Men dette kan vel umulig være et argument for at slike sammenhenger ikke finnes. Det er i det hele tatt verdt å merke seg at mange av dem som står frem som tilhengere av markedsmekanismen sånn i sin alminnelighet, fraskriver prisen noen allokeringsfunksjon i kredittmarkedet. Hersoug synes her ikke å være noe unntak.

4. Når det gjelder bruttobeskatningens påståtte urettferdige fordelingsvirkninger mellom generasjoner ved at den gjør det dyrere for unge å etablere seg, vil jeg bemerke at dette neppe kan analyseres på noen fullgod måte uten at en trekker inn skattekapitalisering i boligmarkedet. Det har som kjent i den senere tid vært en nedadgående tendens i boligprisnivået i flere av de større byene. Det synes ikke urimelig å tilskrive en del av dette den økningen som vi har hatt i rentene etter skatt. Dersom dette er riktig, betyr det at en del av skattefordelen ved låneopptak har avleiret seg som økte boligpriser. I den utstrekning dette har funnet sted, betyr det at fordelen ved rentefradraget ikke kommer de uetablerte boligsøkende tilgode, men dem som i utgangspunktet eiet realkapitalen i boligsektoren da disse fordelene ble innført. En reduksjon i skattefordelene ved lån vil da føre til en overføring fra selgersiden til kjøpersiden i boligmarkedet gjennom reduserte priser på boliger og tomtegrunn. Dette er fordelingsvirkninger som vil gå i favør av dem som kommer inn som førstegangskjøpere i markedet og i disfavør av de etablerte som vil oppleve et kapitaltap. Problemet her er vel heller at dette kapitaltapet vil ramme også dem som nettopp har anskaffet seg bolig for første gang og derfor i begrenset grad har dratt fordel av rentesubsidieringen gjennom rentefradraget.

5. Den største svakheten ved bruttobeskatningen i dens nåværende utforming er forholdet til personlige næringsdrivende. Hersoug har rett i at her er det åpnet for nye omgåelsesmuligheter og urettferdigheter. Det synes klart at bruttobeskatningens fremtid som viktig del av vårt inntektsskattesystem, er avhengig av at man finner en god løsning når det gjelder beskatningen av personlig næringsdrivende. Her er det da også reformarbeid på gang.

Redaktør:
Rolf J. Brunstad

Redaksjon:
Arild Hervik
Torstein Bye
Knut N. Kjær
Kjell Erik Lommerud
Jørn Rattsø
Bent Vale

Redaksjonsutvalg:
Jarle Bergo
Reidun Grefsrud
Steinar Juel
Harald Thune Larsen
Åmund Lunde
Elizabeth Nygaard
Karl Robertsen
Hans Henrik Scheel
Jon Strand
Anne-Birgitte Sveri
Stein Østre

●

Utgitt av
Sosialøkonomenes Forening
Formann: John L. Rogne

●

Bladets adresse:
Storgt. 26 IV
0184 OSLO 1
Telefon (02) 17 00 35
Telefax (02) 41 81 01
Postgiro: 5 16 78 87
Bankgiro: 6001.05.13408

●

Medlem av Den Norske
Fagpresses Forening

Utkommer med 11 nummer
pr. år, den 15. i hver måned
unntatt juli.

Abonnement kr 320,–.
Studentabonnement kr. 160,–.
Enkeltnr. kr 40,– inkl. porto.

ANNONSEPRISER (ekskl m v a):
1/1 side ..... kr. 2 650,–
3/4 side ..... kr. 2 100,–
1/2 side ..... kr. 1 550,–

Trykt i offset.
Grafisk Hus AS, Bergen

Nye forskningsrapporter

Rapportene fåes kjøpt ved henendelse til institusjonen.

INDUSTRIØKONOMISK INSTITUTT

Breiviken 2A, 5035 Bergen-Sandviken, tlf. (05) 95 06 60

Kvinner og regional utvikling – kunnskaps- og forskningsbehov.
Av Birgit Helene Jevnanker.

En strategisk kvinneretting av den offentlige støtten til distriktsutbygging, reiser nye problemstillinger for planleggere og iverksettere. Blant annet er det behov for å vite mer om målgruppenes situasjon og preferanser. Notatet redegjør for avsluttet og pågående forskning ved Industriøkonomisk Institutt, som kan belyse deler av problemfeltet «kvinner og regional utvikling».
ISSN 0801-3772. Notat 2/88. 68 sider. Pris kr. 140,–.

«Teknologisentre – et nytt middel for samarbeid mellom skole og næringsliv».
Av Tom Johnstad.

Dette notatet tar for seg bakgrunnen for etableringen av teknologisentre og en drøfting av teknologisenter begrepet. Videre er det en nærmere beskrivelse av enkelte sentre i forskjellige nordiske land og en drøfting av bakgrunn for utviklingen og effekter av alternativet til denne typen sentre. Avslutningsvis fremmes det en del forslag til tiltak på nordisk plan.
ISSN 80001-377. Notat 4/88. 14 sider. Pris kr. 80,–.

Offshore Field Developments on the Norwegian Continental Shelf – A view towards the year 2000.
Av Tom Eldegard, Tore Horvei and Karl-Ove Tvedt.

The report focuses on the market for offshore related activities outside the oil companies. Within the scope of the report is both estimations of probable size of the market and probable offshore field solutions. The findings are based on a combination of interviews with central participants in the market and data from a petroleum economic database at The Institute of Industrial Economics (IØI).
ISBN 82-7296-078-8. Report 99. 58 sider. pris kr. 140,–.

Norsk industri i et usikkert offshoremarked! Status, utvikling og pespektiver.
Av Tore Horvei og Klaus Walderhaug.

Rapporten analyserer utviklingen i norsk offshorerettet industri. Analysen tar for seg ulike kilder til økt markedsusikkerhet for bransjen, det være seg økonomisk som teknisk og organisatorisk. Med dette som bakgrunn vurderes foretakenes økonomiske beredskap for å møte de utfordringer som ligger i disse utviklingstrekkene, samt foretakenes omstillingsevne mot nye bransjer og markeder.
ISBN 82-7296-069-9. Rapport 91. 130 sider. Pris kr. 190,–.

Statens petroleumsengasjement. Lønnsomhet under ulike prisbaner.
Av Karl-Ove Tvedt.

Rapporten gir en økonomisk vurdering av statens satsing innenfor petroleumssektoren. Det fokuseres på to hovedspørsmål; Hva er lønnsomheten forbundet med statens petroleumsengasjement, og hvilke finansielle implikasjoner kan statens engsjement få.
ISBN 82-7296-074-5. Rapport 96. 27 sider. Pris kr. 100,–.

Retur: Sosialøkonomen, Storgt. 26, 0184 Oslo 1

ECON, Senter for økonomisk analyse

ble startet i 1986 av en gruppe sosialøkonomer med omfattende erfaring fra forsknings- og utredningsarbeid. ECON har oppdrag for både private bedrifter, fagbevegelsen og myndighetene. ECON har tidligere blant annet deltatt i prosjektet «Scenarier for Norge mot år 2000».
ECON's viktigste arbeidsområder er makroøkonomiske analyser av norsk og internasjonal økonomi, petroleumsøkonomi og studier av arbeidsmarkedet.

Tilgangen på interessante og langsiktige oppdrag er meget god. Vi vil derfor utvide staben med en

SIVIL-/SOSIALØKONOM

Vi ønsker å styrke vårt arbeid med energiøkonomiske analyser. ECON arbeider særlig med analyser av markedene for olje og gass og med energiøkonomiske problemstillinger i den tredje verden. Vi er primært interessert i en person med noen års erfaring fra slikt arbeid, men nyutdannede kan også søke.

ECON kan tilby et inspirerende arbeidsmiljø, utfordrende arbeidsoppgaver og konkurransedyktig lønns- og arbeidsvilkår.

Nærmere opplysninger om stillingen gis av Kjell Roland i ECON, på tlf. (02) 20 30 91

Søknader sendes innen 8. desember til
ECON, SENTER FOR ØKONOMISK ANALYSE
Storgata 39, 0181 Oslo 1

Utgiverpoststed – Bergen – Grafisk Hus a/s